

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ
„IORGU IORDAN – ALEXANDRU ROSETTI”

„HARTA SONORĂ”
A GRAIURILOR ȘI DIALECTELOR
LIMBII ROMÂNE

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

„HARTA SONORĂ” A GRAIURILOR ȘI DIALECTELOR LIMBII ROMÂNE

« LA CARTE SONORE » DES PATOIS ET DES DIALECTES
DE LA LANGUE ROUMAINE

“SONOURS MAP” OF THE ROMANIAN
SUBDIALECTS AND DIALECTS

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ
„IORGU IORDAN – ALEXANDRU ROSETTI”

„HARTA SONORĂ”
A GRAIURILOR ȘI DIALECTELOR
LIMBII ROMÂNE

Ediție de
MARIA MARIN și MARILENA TIUGAN

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
București, 2014

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5
050711, București, România,
Tel: 4021-318 81 46, 4021-318 81 06
Fax: 4021-318 24 44
E-mail: edacad@ear.ro
Adresă web: www.ear.ro

Referenți științifici: acad. MARIUS SALA
VICTORELA NEAGOE

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MARIN, MARIA

"Harta sonoră" a graiurilor și dialectelor limbii române / Maria Marin și Marilena Tiugan. - București : Editura Academiei Române, 2014
ISBN 978-973-27-2413-2

I. Tiugan, Marilena

811.135.1'282

Ediție însoțită de CD audio

Redactor: Alexandra CIUTACU
Tehnoredactor: Luiza STAN
Coperta: Mariana ȘERBĂNESCU

Bun de tipar: 24.03.2014. Format: 16/61 × 86
Coli de tipar: 6,25
C.Z. pentru biblioteci mari: 459-0(-)(084-4)
C.Z. pentru biblioteci mici: 459

INTRODUCERE

Studiile de limbă, în general, cele consacrate graiurilor populare, în special, reprezintă o permanență a vieții noastre științifice și culturale.

Un moment de seamă îl constituie, în această perspectivă, Școala Ardeleană, care a contribuit la afirmarea unui spirit științific bine încheșat, pus în slujba unui patriotism luminat.

După prima prezentare, în perspectivă geografică (prin hărți), a unor forme și fenomene lingvistice – ne referim la *Atlasul lingvistic al teritoriului dacoromân*, datorat lui Gustav Weigand și publicat în 1909 – cele două școli lingvistice, cea de la București, al cărei mentor a fost Ovid Densusianu, și cea de la Cluj-Napoca, condusă de Sextil Pușcariu, au acordat o atenție cu totul deosebită graiurilor românești, în toată varietatea și bogăția lor (fonetică, morfologică, lexicală, sintactică), înfățișate în baza metodei geografiei lingvistice (atlase) sau a metodei monografice.

Din aceste două tendințe complementare au rezultat lucrări fundamentale consacrate graiurilor, precum: *Atlasul lingvistic român*, partea I, de Sever Pop, și partea a II-a, de Emil Petrovici (a cărui publicare, de către „Muzeul limbii române”, a început în 1938), *Graiul din Țara Oașului* (1907), de I.-A. Candrea, *Graiul din Țara Hațegului* (1915), de Ovid Densusianu, *Graiul și folklorul Maramureșului* (1925), de Tache Papahagi, *Ținutul Vrancei* (1930; 1969), de Ion Diaconu, *Graiul nostru* (culegere de texte dialectale, 1906–1908), de I.-A. Candrea, Ovid Densusianu, Th. D. Sperantia etc., studiile monografice consacrate dialectelor românești sud-dunărene, de către Sextil Pușcariu, Theodor Capidan, Tache Papahagi, ca și numeroasele studii, articole, note, publicate în cele două reviste, „Dacoromania” și „Grai și suflet” (1923–1937).

După 1960, dialectologii români, pe lângă publicarea, în continuare, a unor monografii dialectale, au inițiat un al treilea atlas lingvistic, *Noul atlas lingvistic român pe regiuni*, consacrat principalelor zone geografice ale Dacoromaniei (Oltenia, Muntenia și Dobrogea, Moldova și Bucovina, Maramureș, Crișana, Banat, Transilvania), a

căror publicare, pentru unele, s-a încheiat (*Noul atlas lingvistic român pe regiuni. Oltenia și Atlasul lingvistic român pe regiuni. Maramureș*), iar pentru altele este în curs.

Paralel, se înregistrează *texte dialectale*, pe bandă de magnetofon, pentru realizarea unei *Arhive fonogramice a limbii române* (AFLR), un adevărat „muzeu sonor” al graiurilor, din care s-au publicat, selectiv, volume de texte și glosare.

Limba națională, în general, graiurile, în particular, constituie forma esențială în care ia ființă și prin care se exprimă creația spirituală a întregului popor, ele reprezentând unele dintre cele mai semnificative modalități de manifestare a culturii unui anumit grup etnic.

Este firesc, deci, ca limba maternă să suscite, mai mult ca oricând, interesul unor cercuri din ce în ce mai largi de vorbitori, din cele mai diverse domenii de activitate.

Acestor preocupări, practice și teoretice, închinată limbii pe care ne-au transmis-o generațiile, în succesiunea lor, în acest colț de Europă numit România, încearcă să le răspundă și CD-ul de față*.

Se reproduc, din *Arhiva fonogramică a limbii române*, texte reprezentative din toate dialectele și subdialectele românești, de la nordul și de la sudul Dunării, de la vorbitori diferiți, care povestesc sau descriu variate teme, întâmplări, aspecte etnografice și folclorice, în cel mai autentic și bogat grai strămoșesc**, după cum urmează:

* Menționăm că acesta a fost alcătuit în 1983, când era programat să fie publicat la „Electrecord” sub forma unui disc, însoțit de o broșură cu transcrierea fonetică și literarizarea textelor înregistrate, broșură care, din motive independente de voința noastră, nu a mai apărut. Discul, reprodus într-un număr restrâns de exemplare, a fost distribuit exclusiv prin rețeaua învățământului liceal.

Subliniem, totodată, că, între timp, AFLR și-a extins aria înregistrărilor asupra celei mai mari părți a României, iar după 1990, aceasta s-a îmbogățit cu o serie de cercetări de teren asupra graiurilor dacoromâne vorbite în afara granițelor țării (Rep. Moldova, Ucraina, Ungaria, Bulgaria, Serbia) și asupra dialectelor românești din sudul Dunării, dintre care o atenție deosebită s-a acordat dialectului aromân. Texte selectate din aceste înregistrări de teren au fost sau vor fi publicate în volume special consacrate graiurilor și dialectelor românești de peste hotare, din care intenționăm să edităm în anii următori un nou CD.

** Includerea textului cules din Bălan, județul Sălaj, în categoria graiurilor transilvănene este motivată prin particularitățile dialectale pe care le relevă. Mostrele

Răscăieți – Muntenia (3'46")
Nucșoara – Muntenia (2'12")
Verbița – Oltenia (1'20")
Luncavița – Dobrogea (2'24")
Gănești – Moldova (3'22")
Ibănești – Moldova (2'09")
Bălan – Transilvania (3'30")
Râciu – Transilvania (2'22")
Giulești – Maramureș (3'08")
Jupalnic – Banat (1'49")
Lelești – Crișana (4'10")
Burzuc – Crișana (1'04")
Palazu Mare – Dobrogea: dialect aromân – grai fărșerot (2'53")

ilustrative pentru dialectele aromân și meglenoromân au fost culese de la vorbitori proveniți din sudul Dunării și stabiliți, în 1940, în Dobrogea. Din acest motiv, pentru cele două dialecte sud-dunărene nu avem hărți separate, localitățile ilustrate prin texte aromâne și, respectiv, meglenoromâne fiind incluse (în Dobrogea) pe harta subdialectului muntean.

Unele dintre mostrele de grai popular prezentate aici au fost publicate în culegeri de texte dialectale, după cum urmează: *Texte dialectale Oltenia*, publicate de Cornelia Coțuț, Galina Ghiculete, Maria Mărdărescu, Valeriu Șuteu, Magdalena Vulpe sub redacția lui B. Cazacu, București, 1967 (Verbița: p. 299–300); *Texte dialectale Muntenia. I*, publicate de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Ruxandra Pană, Magdalena Vulpe sub redacția lui B. Cazacu, București 1973 (Nucșoara: p. 33–34); *Texte dialectale. Muntenia. III*, publicate de Costin Bratu, Galina Ghiculete, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Marilena Tiugan, Magdalena Vulpe, București, 1987 (Răscăieți: p. 59–61); Cornelia Coțuț, Magdalena Vulpe, *Graiul din zona „Porțile de Fier”. I. Texte. Sintaxă*, București 1973 (Jupalnic: p. 67–68); Nicolae Saramandu, *Structura aromânei actuale. Graiurile din Dobrogea. Texte dialectale*, București, 2005 (Palazu Mare: p. 341).

Textul istoromân din Sușnievița (actualmente aparținând Croației) a fost publicat în Matilda Caragiu-Marioțeanu, Ștefan Giosu, Liliana Ionescu-Ruxândoiu, Romulus Todoran. *Dialectologie română*, București, 1977 (p. 279), iar înregistrarea lui ne-a fost pusă la dispoziție de dr. Petru Neiescu, de la Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu” din Cluj-Napoca, căruia îi mulțumim și pe această cale.

Transcrierea tuturor textelor a fost unificată conform sistemului de transcriere utilizat în *ALR*.

Techirghiol – Dobrogea: dialect aromân – grai pindean (2'55")

Cerna – Dobrogea: dialect meglenoromân (3'44")

Suşnieviţa – actualmente Croaţia: dialect istroromân (2'10").

Fiecare text redat în transcriere fonetică este însoţit de varianta literarizată (prezentată pe pagină „în oglindă”), cu glosarea regionalismelor lexicale.

Textele au fost selectate şi literarizate (cu glosarea termenilor dialectali) de către un colectiv din Sectorul de dialectologie al fostului Institut de Cercetări Etnologice şi Dialectologice, sector aparţinând astăzi Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”: Rodica Bratu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Valeriu Rusu, Nicolae Saramandu, Marilena Tiugan şi Magdalena Vulpe; procesarea tehnică (recondiţionare şi digitalizare) a textelor pentru CD: Aurelian Lăzăroiu; procesarea computerizată a textelor tipărite: Magdalena Mihai.

TRANSCRIEREA FONETICĂ

Sistemul de transcriere fonetică utilizat în această lucrare are la bază sistemul *Atlasului lingvistic român*, căruia i s-au adus unele modificări sau completări impuse de realitatea fonetică a graiurilor și dialectelor avute în vedere.

În scopul de a nota intonația – fie și în mod aproximativ – și beneficiind, în prezent, de experiența dobândită în transcrierea textelor dialectale, s-au preluat inovațiile adoptate de colectivul de dialectologi de la Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”. Aceste inovații au fost prezentate pe larg în volumele *Graiul din zona „Porțile de Fier”, I. Texte. Sintaxă*, de Cornelia Coșuț și Magdalena Vulpe, București, 1973 (XXXIII–XXXVI) și *Texte dialectale. Muntenia*, sub conducerea lui Boris Cazacu, București, Vol. I, de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Ruxandra Pană, Magdalena Vulpe, 1973 (XVII–XIX). Ele au fost aplicate, cu unele adaptări, de către dialectologii ieșeni la editarea culegerilor de texte moldovenești (*Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni. Moldova și Bucovina. Texte dialectale*, culese de Stelian Dumistrăcel și publicate de Doina Hreapcă și Ion-Horia Bârleanu, Iași, vol. I, partea 1, 1993, XLV–XLIX).

Astfel, s-a renunțat la semnele de punctuație: punct (.), virgulă (,), punct și virgulă (;) și, drept urmare, la literele majuscule¹, deoarece normele ortografice care reglementează folosirea acestor semne impun împărțirea fluxului vorbirii în grupuri semantico-sintactice, adeseori, necoincidente cu unitățile intonaționale ale exprimării orale². În consecință, segmentarea textului s-a făcut cu ajutorul barelor oblice.

¹ Pentru consecvență, majusculele nu sunt întrebuințate nici pentru redarea antroponimelor, a unor nume de sărbători religioase și a toponimelor. Atunci când neutilizarea majusculelor poate crea ambiguități, s-a apelat la sistemul notelor, mult mai explicite decât simpla notare cu majusculă.

² Neconcordanța dintre punctuație și prozodie a fost evidențiată adesea și pentru limba literară.

Criteriul care a stat la baza delimitării unităților intonaționale a fost impresia acustică subiectivă, indiferent de structura sintactică și semantică a frazei. Așa se explică faptul că, uneori, barele apar după un element de legătură, cum ar fi *și* (exemplele, în acest sens, sunt numeroase).

Pentru nuanțarea acestei notații, care simplifică, desigur, realitatea acustică, în transcriere sunt folosite și o serie de semne de punctuație tradiționale pentru a sugera, odată cu limita unității intonaționale, și caracterul ei: semn de întrebare (?), semn de exclamare (!) și două puncte (:). De remarcat că ultimul semn marchează o coborâre sensibilă a tonului, urmată, de obicei, de o pauză; el are, deci, o valoare „muzicală” și nu apare automat ori de câte ori urmează vorbire directă, enumerare etc. Pentru intonația de suspensie, s-a păstrat, de asemenea, punctuația tradițională, ea fiind notată prin trei puncte (...). S-au marcat prin acest semn pauzele perceptibile făcute de vorbitor; fără a fi însoțite neapărat de schimbarea liniei melodice, aceste pauze pot fi determinate de o ezitare a informatorului, de căutarea unui cuvânt³, de perturbarea fluxului povestirii printr-un element/fapt exterior sau ele pot fi, pur și simplu, pauze de respirație⁴.

Un alt mijloc grafic pentru sugerarea intonației îl constituie a c c e n t u l. S-au întrebuițat următoarele tipuri de accent:

– accentul ascuțit (´) marchează vocala din silaba care poartă accentul într-un cuvânt polisilabic sau, uneori, într-un grup de cuvinte care formează, din punct de vedere accentual, o singură unitate; s-au marcat prin două (sau mai multe) accente principale (ascuțite) silabe ale aceluiași cuvânt, fie pentru a reliefa faptul că locutorul silabisește

³ Aceste pauze sunt frecvente îndeosebi la informatorii care au pierdut deprinderea de a vorbi în mod curent românește. Adeseori ele sunt precedate de lungirea sunetului anterior sau de adăugarea la ultimul cuvânt a unei vocale de sprijin (*ă, â, î, i*).

⁴ Spre deosebire de punctele de suspensie, trei puncte între paranteze [...] notează omiterea unui fragment, mai scurt sau mai lung, din textul transcris, din diverse motive: pasajul respectiv nu este semnificativ din punct de vedere lingvistic sau nu are legătură cu conținutul mesajului.

cuvântul respectiv, fie, în textele ritmate, respectând întocmai intonația și unitățile accentuale specifice acestora;

– accentul grav (`) marchează un accent secundar și a fost notat pe cuvintele polisilabice compuse, de tipul *șaptezășipàtru*;

– accentul de intensitate (") notează o silabă pronunțată cu un accent dinamic, energetic, având de cele mai multe ori valoare stilistică.

În sfârșit, atragem atenția că notarea sunetelor intermediare a fost impusă de motive exclusiv tehnice: în loc de litere suprapuse, s-a apelat la redarea lor prin: *k/ġ, d'ġ, ș/c, d/z* etc.

În continuare dăm, în ordine alfabetică, lista semnelor întrebuințate în transcrierea fonetică a textelor.

a (cea mai deschisă vocală din seria centrală: *î, â, ă, ǣ, a*) în munt. *cap*.

â (cea mai deschisă vocală din seria posterioară: *u, o, ȝ, â*) în istrorom. *c â p*.

ă (cea mai deschisă vocală din seria anterioară: *i, e, eș, â, ä*) în bucov. *păle* „piele”.

â (*a* cu nuanță anterioară, între *a* și *ä*) în munt. *steâ*.

ã (vocală cu deschidere mijlocie din seria centrală) în munt. *păř*.

ǣ (*ă* deschis) în mold. *băřbat*.

â (vocală din seria centrală, între *ã* și *î*, mai aproape de *î*) în mold. *cás â* „casă”.

b (oclusivă bilabială sonoră, corespunzând surdei *p*) în munt. *bun*.

c (oclusivă velară surdă, corespunzând sonorei *g*) în munt. *corb*, semn întrebuințat înaintea vocalelor *a, ă, â, î, o, u*, înaintea consoanelor sau la sfârșitul cuvintelor.

- ȇ (africată alveolo-palatală surdă al cărei element fricativ este un *ś*, corespunzând sonorei *ĝ*) în munt. *ĉárǎ* „ceară”.
- ȉ (africată alveolo-palatală surdă al cărei element fricativ este un *ś*, corespunzând sonorei *đ*) în băn. *fráće* „frate”.
- ȋ (africată palato-alveolară surdă al cărei element fricativ este un *ş*, corespunzând sonorei *ǧ*) în maram. *ĉǎr*.
- ị̑ (africată alveolo-palatală surdă, între *ĉ* și *ĉ̣*) în maram. *ĉĕr* „cer”.
- d (oclusivă dentală sonoră, corespunzând surdei *t*) în munt. *domn*.
- d' (oclusivă dentală sonoră, puțin palatalizată, corespunzând surdei *t'*) în mold. *únd'e* „unde”.
- d' (oclusivă palato-alveolară sonoră, corespunzând surdei *t'*) în trans. *d'in* „din”.
- d'' (oclusivă palatală sonoră, între *d'* și *ǧ*, corespunzând surdei *t''*) în trans. *d'in* „din”, *cád'e* „cade”; *d''áťǎ* „gheață”.
- đ (africată alveolo-palatală sonoră, al cărei element fricativ este un *ź*, corespunzând surdei *ć*) în băn. *des* „des”.
- đ̣ (africată dentală sonoră, corespunzând surdei *ť*) în mold. *đic* „zic”.
- đ̣̣ (fricativă interdentală sonoră) în arom. *đálǎ* „zară”.
- e (vocală din seria anterioară cu deschidere mijlocie) în munt. *vez'* „vezi”.
- ę (e semideschis) în mold. *płęsti* „pește”.
- ę (e deschis) în trans. *vęde*.

- ɛ (e și mai deschis) în bucov. *vɛde* „vede”.
- e (e închis) în mold. *véde*.
- ē (vocală centrală cu nuanță anterioară, între *ā* și *e*) în băn. *fásē* „face”.
- ě (ě deschis, între *ǣ* și *e*) în trans. *ǣě* „așa”.
- f (fricativă labio-dentală surdă, corespunzând sonorei *v*) în munt. *fīn*.
- g (oclusivă velară sonoră, corespunzând surdei *c*) în munt. *gol*.
- ĝ (africată alveolo-palatală sonoră al cărei element fricativ este un *ž*, corespunzând surdei *ĉ*) în munt. *ĝer* „ger”.
- ǰ (africată palato-alveolară sonoră al cărei element fricativ este un *j*, corespunzând surdei *ċ*) în maram. *ǰǣr* „ger”.
- ǰ̣ (africată alveolo-palatală sonoră, între *ĝ* și *ǰ*) în maram. *ǰ̣ǣr* „ger”.
- ǰ̣ (oclusivă velară sonoră palatală, corespunzând surdei *k*) în munt. *ǰem* „ghem”.
- ɣ (fricativă velară sonoră) în istrorom. *ɣurǎ* „gură”.
- h (fricativă laringală surdă) în trans.-mold. *háǰmǎ* „haină”.
- ḥ (fricativă laringală sonoră) în trans. *hóǰot* „hohot”.
- ħ (fricativă palatală surdă, corespunzând sonorei *y*) în mold. *ħir* „fir”.
- χ (fricativă velară surdă, corespunzând sonorei *χ*) în munt. *χáǰmǎ* „haină”.
- i (vocala cea mai închisă din seria anterioară) în munt. *fīr*.
- î (i deschis) în mold. *védî* „vede”.

- î (vocala cea mai închisă din seria centrală) în munt. *cînd*.
- î (vocala centrală cea mai închisă, cu o nuanță anterioară, între *i* și *î*)
în trans. *rîu* „râu”.
- j (fricativă palato-alveolară sonoră, corespunzând surdei *ʃ*) în trans.-
mold. *jar* „jar”.
- ĵ (*j* puțin muiat, corespunzând surdei *ʃ*) în olt. *ĵuĝ* „junghi”.
- ĵ' (*j* muiat, corespunzând surdei *ʃ*) în munt. *ĵug* „jug”.
- k (oclusivă velară surdă, identică cu *c*. Semnul se întrebuițează
numai înaintea lui *e* și *i*) în băn. *kîp* „chip”.
- ķ (oclusivă velară surdă puțin palatalizată) în munt. *ķîp* „chip”.
- ķ' (oclusivă velară surdă palatală, corespunzând sonorei *g*) în mold.
ķîsôr „picior”.
- l (laterală alveolară) în munt. *pălărie* „pălărie”.
- l' (*l* puțin palatalizat) în trans. *ĵel'ě* „ele”.
- l' (laterală palatală) în arom. *hîl'u* „fiu”.
- ł (laterală velară) în maram. *cał* „cal”.
- m (oclusivă nazală bilabială) în munt. *másă*.
- ṃ (nazală labio-dentală cu ocluziune incompletă, înainte de *f*, *v*) în
îṃvăt „învăț”.
- n (oclusivă nazală dentală) în munt. *mîă*.
- ñ (oclusivă nazală dentală puțin palatalizată) în mold. *pîñi* „pâine”.

- ń (oclusivă nazală dentală palatală) în mold. *ńel* „miel”.
- ŋ (nazală cu ocluziune incompletă, urmată de constrictive și lichide) în *îŋşir* „înşir”.
- ŋ (nazală velară, urmată de *c/k, g*) în *îŋcã* „încă”.
- o (vocală posterioară cu deschidere mijlocie) în munt. *pot*.
- o (o deschis) în trans. *póťě* „poate”.
- o (o și mai deschis) în trans. *sóre* „soare”.
- o (o închis) în mold. *dihor*.
- p (oclusivă bilabială surdă, corespunzând sonorei *b*) în munt. *par*.
- r (vibrantă apicală alveolară) în munt. *rar*.
- ř (*r* cu mai multe și mai puternice vibrații) în trans. *řu* „râu”.
- ρ (*r* uvular) în arom. *sə́pã* „seară”.
- s (fricativă dentală surdă, corespunzând sonorei *z*) în munt. *sórá*.
- ş (fricativă dentală surdă slab palatalizată) în istrorom. *şáşe* „şase”.
- ś (fricativă alveolo-palatală surdă muiată, corespunzând sonorei *ž*) în băn. *fáše* „face”.
- ŝ (fricativă alveolo-palatală surdă, aproape identică cu *ś*, dar mai puțin muiată, corespunzând sonorei *ʒ*) în mold. *fáši* „face”.
- ş (fricativă palato-alveolară surdă, corespunzând sonorei *j*) în mold. *şí* „și”.
- ş (ş muiat, corespunzând sonorei *j'*) în munt. *aşá* „aşa”.
- t (oclusivă dentală surdă, corespunzând sonorei *d*) în munt. *tátă*.

- ɾ (oclusivă dentală surdă puțin palatalizată, corespunzând sonorei *d'*) în mold. *múnt'e*.
- ʈ (oclusivă palato-alveolară surdă, corespunzând sonorei *d'*) în trans. *frát'ě* „frate”.
- ʈ' (oclusivă palatală surdă, între *t'* și *k'* , corespunzând sonorei *d''*) în trans. *frát'ě* „frate”.
- ʄ (fricativă interdentală surdă, corespunzând sonorei *ð*) în arom. *nă ʄeámă* „puțin”.
- ʧ (africată dentală surdă, corespunzând sonorei *ç*) în munt. *ʧin*.
- u (vocala cea mai închisă din seria posterioară) în munt. *bun*.
- ü (vocală anterioară, labializată, închisă) în magh. *fűl* „ureche”.
- v (fricativă labio-dentală sonoră, corespunzând surdei *f*) în munt. *vár-ă*.
- w (fricativă bilabială sonoră) în ucrain. (la huțuli) *wodá* „apă”.
- y (fricativă palatală sonoră, corespunzând surdei *h*) în trans. *yérme* „vierme”.
- z (fricativă dentală sonoră, corespunzând surdei *s*) în munt. *zac*.
- ʒ (fricativă dentală sonoră slab palatalizată) în istrorom. *ʒăje* „zece”.
- ʒ' (fricativă alveolo-palatală sonoră muiată, corespunzând surdei *š*) în băn. *žánā* „geană”.
- ʒ̣ (fricativă alveolo-palatală sonoră, aproape identică cu *ʒ'* , dar mai puțin muiată, corespunzând surdei *š*) în mold. *žánā* „geană”.

e/ɛ, o/ɔ etc. arată nuanțe vocalice intermediare.

^k/t', ^{ɛ̃}/d', ^z/ɖ etc. arată nuanțe consonantice intermediare.

SEMNE DIACRITICE

- ˜ (deasupra vocalelor) nazalitate: ã.
(deasupra vocalelor) seminazalitate: o.
(sub vocale sau consoane sonore) asurzire: ȷ, r.
(sub vocale) închidere: ă, ɛ, ɔ.
(sub vocale) deschidere: ȷ, ɛ, ɔ, ȷ.
- ˘ (sub vocale) deschidere mai mare: ɛ̃, ɔ̃.
(sub vocale) semideschidere: ɛ̃, ȷ, ɔ, ȷ.
(înaintea vocalelor, uneori și după ele) oclisivă glotală („coup de glotte”): e.
(după oclusive) arată o explozie mai puternică: în olt. *p at* „pat”.
- (sub consoane) consoană silabică: n.
(sub vocale) arată că vocala constituie elementul consonantic al unui diftong: ȷ
(în *daȷ*).
(sub vocale) arată că vocala care constituie elementul consonantic al diftongului e închisă: în munt. *toâte* „toate”.
(deasupra vocalelor) arată că două vocale formează un diftong cu elemente egale: în trans. *to at e*.
- ' (deasupra unei vocale sau a unui diftong egal) accent principal: *véde, tu æe*.
- '' (deasupra unei vocale) accent de intensitate – accent dinamic mai puternic, mai ales în fraze (având, adesea, valoare stilistică): *nu vrɛaȷ*.
(deasupra unei vocale) accent secundar (de multe ori ca o formă a reliefării afective): *șáptezèč*.

- (deasupra unei vocale, lichide, nazale sau fricative) lungime: \bar{o} , \bar{r} , \bar{m} , \bar{s} .
- < (deasupra unei vocale) scurtime: \acute{u} (în *dîpă*).
- + (sub o nazală) arată că articulația nazalei nu e completă, ci analoagă constrictivei următoare: *îm̄vâf*.
- \dot{i} , \dot{u} , \dot{i} , \dot{a} , h etc. (la umărul literei precedente) arată sunetele slab perceptibile.
- $\underline{\dot{i}}$, $\underline{\dot{u}}$ etc. arată sunete și mai slab perceptibile.
- $\dot{\underline{i}}$, $\dot{\underline{u}}$ etc. arată sunete extrem de slab perceptibile.

ALTE SEMNE

- (cratima) se întrebuițează ca în ortografia oficială: *dă-tě la driápt a l- am̄ văzút, sã-mvéte*.
- sub litere sau sub cuvinte, arată că anchetatorul a auzit bine sunetele sau cuvintele respective subliniate, deși acestea par neobișnuite.
- sub litere, silabe sau cuvinte, arată că anchetatorul nu a auzit clar sunetele sau cuvintele astfel subliniate.
- ⌋ leagă două sau mai multe cuvinte care formează un singur grup fonetic, marcând, de regulă, diverse modificări de fonetică sintactică: *n̄ ap̄ amú*.
- marchează o pauză perceptibilă făcută de informator în vorbire, care nu e neapărat legată de schimbarea liniei melodice; ea poate fi determinată de o ușoară ezitare a informatorului sau poate fi, pur și simplu, pauză de respirație.
- / marchează limita unei unități melodice cu intonație nonterminală.
- // marchează limita unei unități melodice cu intonație terminală.
- : marchează limita unei unități melodice care precedă un dialog sau o enumerare etc. (vezi TDM, I, p. XVIII).
- ? notează intonația interogativă a unei unități melodice.
- ! notează intonația exclamativă.
- ?! notează intonația interogativ-exclamativă.

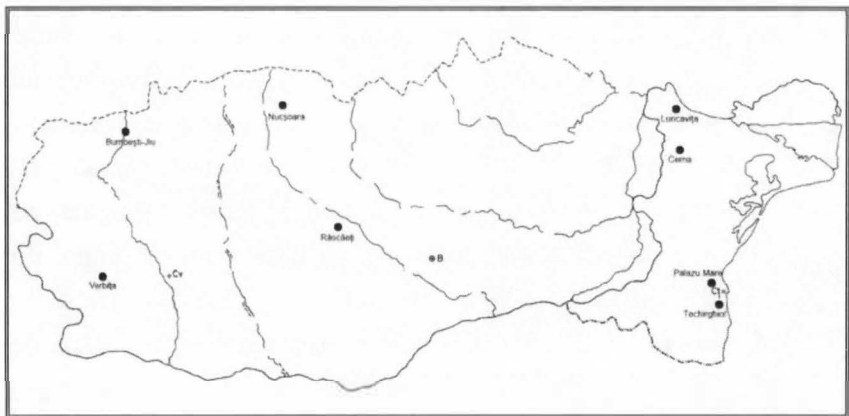
- „ ” încadrează pasaje de vorbire directă.
- « » încadrează pasaje de vorbire directă citate în cadrul altei vorbiri directe.
- [...] indică omiterea, în transcriere, a unui fragment.
- [] încadrează intervențiile anchetatorului sau ale altor persoane care asistă la înregistrare; de asemenea, acele titluri de texte care nu sunt redade în transcriere fonetică ori, atunci când, din diverse motive, redarea în transcriere fonetică a informațiilor indicând numele și vârsta informatorilor nu a fost posibilă.
- [?] (după un cuvânt) arată că anchetatorul se îndoiește de exactitatea formei înregistrate.
- [!] arată că informatorul râde.
- [!!] arată că informatorul râde foarte tare.
- [ε] arată o ezitare a informatorului.
- [k] arată că informatorul s-a corectat.
- [r] indică repetarea, de către informator, a unui cuvânt sau a unui fragment.

TEXTE

DIALECTUL DACOROMÂN

SUBDIALECTUL MUNTEAN

îngrășî ogóru bîne// îi pun băligár top^hít/ nu băligár păiúșî//
 că dácă _ai puz _băligár păiúșî/ Ț-o reteáză toț... toată viērmi/ nu
 faj _nimíc// acoló puî núa băligár top^hít// a venít _ă... vára/
 dumneată arî la porúm̃// cínipa nu să púne ățúnĉ// da dumneată
 arî ogóru-olă _al cínipi t^uot// pēste cîteva [k] dăpă ĉe-a răsări _
 porúm̃bu/ dumneată te duș _șî... arî luócu... ogóru dă cínipă iăr//
 iăr îi mai puî _ū... băligár top^hít// șî sámenî cínipa// nū-î dai cu
 grápa// îi dai puținél așá cu tăfălúgu/ că dácă-î dai cu grápa/ Țo
 băgî adînc// noi așá-î făĉĉám// șî-î dan _cu tăfălúgu/ dăcît Țo
 așterneá nițálúj/da tăfălúg Țușurîél// șî răsăreá cínipă... dăpă ĉe
 aș _sămánát-o/ adúc păiúșî/ și-î sáman păiúșî/ ca să nu mî-o
 adúne pásărîlî// șî _acólo să fáĉe Țo cínipă// cît aș f^hî io așá//

vîine tímpu... la cînipă/ că s-aléĝe// dă váră/ dă váră/ dă
 toámⁿă/ dă tuámⁿă// culéĝem p-ásta dă tuámⁿă [k] dă váră//
 mérgem pî _ia/ Ț_pîșím bliniș^luór/ ca să n-Țo calș _șî _p-ăĉa dă
 tuámⁿă/ c-atúnĉĉă _ai rāmás preá rără/ și dácă ia-î ișítă rără/ n-ai
 făcú _nimíc// culéĝem p-ásta dă t [k] dă váră/ Țo dúĉem acásă/
 Țo Țúscám bîne/ și Țo dúĉeș _la gîrtă// púnem îș _gîrtă/ șî _
 púnem piátră pă ĉa// șî Țo lăsăș _trei zile// la trei zile ne dúĉem/
 trăĝem dă ĉa/ vedém... s-a top^lít/ dácă nu s-a top^lít/ o mai lăsám
 o zi// atúnĉ a pátra zi/ trébue să te duș _s-o iăi/ s-o spel/ Țo faș _
 curátă/ ál^bă// ál^bă// vîiⁱ cu ia acásă/ Țo puî la... uscát/ la úrmă Țo
 faj _mélițâ// păi dai la áĉa dóm^lle... fo săptámⁱnă dă zile/ dácă ai
 fo [ε] trei súde/ pátru dă c [k] mînúșî// că _le faj _mînúșî/ așá cîț...

RĂSCĂIEȚI; comuna Vișina; județul Dâmbovița Culegere: 1973

Îngraș ogoru bine. Îi pun băligar topit [= băligar fermentat], nu băligar păiuș [= băligar nefermentat, cu multe paie], că dacă ai pus băligar păiuș, ți-o retează toți... toată viemii, nu faci nimic. Acolo pui numa băligar topit. A venit... vara, dumneata ari la porumb. Cânepa nu se pune atunci, da' dumneata ari ogoru ăla al cânepii tot. Peste câteva [k] după ce-a răsărit porumbu, dumneata te duci și... ari locu, ogoru de cânepă iar. Iar îi mai pui... băligar topit și semeni cânepa. Nu-i dai cu grapa, îi dai puținel așa cu tăvălucu, că, dacă-i dai cu grapa, o bagi adânc. Noi așa-i făceam. Și-i dam cu tăvălucu, decât [= numai, doar] o așterea nițeluș, da' tăvăluc ușurel. Și răsărea cânepa. După ce am semănat-o, aduc păiuș și-i semăn păiuș, ca să nu mi-o adune păsările. Și acolo se face o cânepă cât aș fi eu așa.

Vine timpul... la cânepă că se-alege: de vară, de vară, de toamnă, de toamnă. Culegem pe-asta de toamnă [k] de vară. Mergem prin ea, o pășim binișor, ca să n-o calci și pe-aia de toamnă, c-atuncea ai rămas prea rară, și, dacă ea-i ieșită rară, n-ai făcut nimic. Culegem pe-asta de t [k] de vară, o ducem acasă, o uscăm bine și o ducem la gărlă. Punem în gărlă, și punem piatră pe ea, și-o lăsăm trei zile. La trei zile ne ducem, trăgem de ea, vedem... s-a topit. Dacă nu s-a topit, o mai lăsăm o zi. Atunci, a patra zi, trebuie să te duci s-o iei, s-o speli. O faci curată, albă, albă. Vii cu ea acasă, o pui la... uscat, la urmă o faci meliță. Păi dai la aia, domnule, vreo săptămână de zile, dacă ai vreo... trei sute, patru de c [k] mânuși, că le faci mânuși, așa cât...

[ε] po^s _să cuprînzî _î^m _mîⁿă// Vîne tîmpu ş-al ăle^ęa dă tu^ămnă/
o culéş _şî p^ăă dîⁿsă/ Țo puⁱ p-ă^ęa la ig^uorî^t// Țo faş _gră^mădă/
ca să să... răscu^ăcă [ε] sāmîⁿța // ş-ăcoló/ Țo scō^t la... Țo
săptāmîⁿă/ Țo sco^t/ ş-o puⁱ pîn... pîⁿ _gard^l// Țo-ⁿfî^ę aş^ęá-ⁿ
gard^l// dăpă ásta să usú^că/ şî o l^ei la [ε] la bătú^t// ş-o cú^res _cu
mîⁿa aşá/ scú^tur^l c^e Ț [k] s-a scuturát/ i^ărâ Ț-Țo puⁱ acó^l/ că nu
să scú^tură tu^ătă sāmîⁿța odátă// dépă ásta Țo scú^tur^l bine// îⁱ
scutur tu^ătă flu^ăre-ă^ęa să rāmîⁱe sîⁿgur bă^țu g^uó^l// şî o duş _şî p^ă
dîⁿsa la gî^rlă^l// dăpă _ásta// i^ăi _i sāmîⁿța/ o vîⁿtur^l/ o faş _
curátă/ nú^ma bó^bu l^ei// şî i^ăi cîⁿipa/ ş-o du^j _la gî^rlă/ i^ăr p^ă
dîⁿsa puⁱ pî^ătră/ şî o laş _şî p-ă^ęa... şapte _ob zî [k] zî^l// că i^ă
[k] á^ęa l^e dă tu^ămnă/ nu să topé^ște/ şî _să răc^ește á^pă// să topé^ște
ré^pede/ ca á^ęa dă váră// s-o laş pá^tru zî^li// şî _p-ă^ęa Țo laş mai
mult// aşá că o [k] te duş _şî o scu^ot^l/ Țo spell i^ără^și// dácă mai _
l^e t [k] su^ăre blîⁿe/ o mai m^eliz _ dácă nu o puⁱ î^m _p^uod// nu
mai aⁱ g [k] îⁿ _graj^d(^l// ş-o m^eliz _la primă^vără/ ūⁱte cum ar
vení acú primă^vără// şî o m^elis _prim^evă^ra// Țo dai la dăr^ăc/ Țo
dăr^ăc^eșt(^l/ ō... ⁿtor^c/ scuⁱp^l tu^ătă zî^ua la ę^a/ pîⁿă tor^c/... pîⁿă la
h^ăț^ă//

Mazilescu Maria, 69 de ani

NUCȘOARA, județul Argeș Culegere: 1967

păi cuⁿ _să făc^em? acú^ma a i^eșî^t _to^ăte acî^a la... izláz mai
suz _dă... dă sat/ șî acú^ma [ε] p^ă dá^ta dă cîⁿc/ acú^ma... s-apró^pie

poți să cuprinzi în mână. Vine timpul și-al ăleia de toamnă, o
culegi și pe dânsa, o pui pe-aia la igorât [= pui cânepa grămadă
ca să se încingă]. O faci grămadă ca să se... răskoacă... sãmânța.
Și-acolo o scoți la... la o săptămână. O scoți și-o pui prin... prin
gard, o-nfigi așa-n gard. După asta se usucă și o iei la... la bătut.
Și-o cureți cu mâna așa, scuturi ce ț [k] s-a scuturat, iară ți-o pui
acolo, că nu se scutură toată sãmânța odată. După asta o scuturi
bine, îi scuturi toată floarea aia, să rămâie singur bățu gol, și-o
duci și pe dânsa la gârlă. După asta, iai sãmânța, o vânturi, o faci
curată, numa bobu ei. Și iai cânepa și-o duci la gârlă, iar pe
dânsa pui piatră și o lași și pe-aia... șapte-opt ză [k] zile, că ea
[k] aia e de toamnă, nu se topește și se răcește apa. [Nu] se
topește repede ca aia de vară, s-o lași patru zile, și pe-aia o lași
mai mult. Așa că o [k] te duci și o scoți, o speli iarăși. Dacă mai
e t [k] soare, bine, o mai meliți, dacă nu, o pui în pod, nu mai ai
g [k] în grajd, și-o meliți la primăvară, uite cum ar veni acu
primăvara. Și o meliți primăvara, o dai la darac, o dărăcești, o...
întorci, scupi toată ziua la ea până torci, până la ață.

Mazilescu Maria, 69 de ani

NUCȘOARA, județul Argeș **Culegere: 1967**

Păi cum să facem? Acuma a ieșit toate acia la... izlaz, mai
sus de... de sat și acuma... pe data de cinci, acuma...
se-apropie

plecárea/ cînd o fi un tim_mai bun/ strîngem tuáte uóilele alic_in
 comúnă/... alégem d-o páрте... ále cu mîei/ ále ca^{re}_le mûlgem
 dă_áltă páрте/ și stérpele dă áltă páрте// còbáni sînt aranját... úni
 mer_la stérpe/ áltî mer_la mînzărî/ că_le [k] așá le spúnem noi/
 áltî la mîei...// pã rmã plecãnj_cu éle p-ali^z_la dęal/ pã plai//
 únde ne dúcem noi acólo_i mai dăpárte/ nu sosím_î... dim_
 prima zî// șî... mai dormím pã plai/ le mûlgem noi acólo mai la
 dęal/ șî... le mûlgem sára/ și pã úrmã/ dimineáta ne lom ęar
 drumu-ⁿ_sus// tómnă-ⁿ_sar-alántă sosím acólo/ pã terlén//
 acólo cîn_sosím/ le lãsãnj_sã mănînge și_íele/ sã hodinéște/ pã
 stãu^uinã/ cã... íeste nemîncáte du pã drum/ uobosíte...// pã úrmã
 le uom șî... le mûlgem// mûlgem cã... dimineáta nu le mai
 mûlgem niș_cîn_plecãm și/... le mûlgem/ pã úrmã dúb_ă ce
 le-a^m_mul^z_le dãm... la o páрте p-álea/ și bágãm p-álelante/
 cárę-a^u avú mîei// șî le bágãm în tírlã/ și scuátem... mámele
 mîeilor_îi dãm afár/ și rãmín núma mîeii/ înj_strungã// pã úrmã îi
 numãrãm/ și i-ndreptãm în [k] la dęal/ și_p-álelante lē... bágãm
 în... [k] plecátóri le cárę-a foz_dã muls/... nu le mai [k] am
 întãrcã_mîei átúnca// dupã ce-i_întãrcãm/ ies/ au tabónu lor/
 separát/ și uóili tulésc... într_áltă páрте/ dã le mûlge// așá/ cam...
 ásta ar fi// dupã cē... tulés^c_pã rmã porníește mûlsu și... / fáce în
 [k] lãptele/ l-înkágã/ și-l fáce așá un_cășî_într-o fúormã
 rotúndã_ajã/ árę-o cutie_ășá ca o... crîntã_i spúnem noi// șî... îl
 stoárce bíⁿę-acoló/ și-l púne teãnj_c_pã úrmã pã pãt/ sã fiie curát
 ajã/ sã nu áibe pig_dã sãrbezálã/ nu péste áltu/ pãná s-adúnã...
 un teãnj_g_dã cíte uob_/ nóuo cașî/ nu mai mult// curátuór! le

plecarea. Când o fi un timp mai bun, strângem toate oile aici în comună, alegem de-o parte... alea cu miei, alea care le mulgem, de altă parte și sterpele, de altă parte. Ciobanii sânt aranjați, unii merg la sterpe, alții merg la mânăzări, că le [k] așa le spunem noi, alții la miei. Pe urmă plecăm cu ele pe-aici la deal, pe plai. Unde ne ducem noi, acolo-i mai departe, nu sosim... din prima zi. Și... mai dormim pe plai. Le mulgem noi acolo mai la deal. Și... le mulgem seara și, pe urmă, dimineața, ne luăm iar drumu-n sus. Tocma-n sear-ailantă sosim acolo pe teren. Acolo, când sosim, le lăsăm să mănânce și ele, se hodinește pe stăuină [= iarbă grasă, care crește pe locul unde a fost stâna], că... este nemâncate de pe drum, obosite. Pe urmă le luăm și... le mulgem. Mulgem, că... dimineața nu le mai mulgem nici când plecăm, și... le mulgem. Pe urmă, după ce le-am muls, le dăm... la o parte pe-alea și băgăm pe-alelante, care-au avut miei. Și le băgăm în târlă, și scoatem... mamele mieilor, îi dăm afară, și rămân numa mieii în strungă. Pe urmă îi numărăm, și-i îndreptăm în [k] la deal, și pe-ălelante le... băgăm în... [k] plecătorile [= oi cu lapte, după înțarcare] care-a fost de muls. Nu le mai [k] am înțarcat mieii atuncea. După ce-i înțarcăm, ies, au tabonul [= loc de pășunat, pășune] lor separat și oile tulesc [= coboară]... într-altă parte, de le mulge. Așa, cam... asta ar fi. După ce... tulesc, pe urmă pomește mulsu și... face în [k] laptele, îl încheagă și-l face așa un caș într-o formă rotundă așa. Are o cutie-așa ca o... crintă-i spunem noi. Și... îl stoarce bine-acolo, și-l punc teanc pe urmă pe pat [= poliță], să fie curat așa, să nu aibă pic de serbezeală, unu peste altu, până se-adună... un teanc de câte opt-nouă cași, nu mai mult. Curători [= roți de caș] le

spúnem// no/ păi áċa... iŃ le spuġ aja caș pă... ca să... poáte că
nu-nțelége dġnși//

Belu Gh. Ion, 40 de ani

VERBIȚA, județul Dolj Culegere: 1965

di ierġ diminiáță cġn _ m-ă _ sculá // m-aņ _ sculá _ și m-aņ _
spălát/... și-am da _ la porċ/ și-a mġncát/... sŃrbęálă/ buábe/... și
i-aņ _ scoz _ la iárbă// dúpe ċe [ε] i-aņ _ scoz _ la iárbă / am pus
ťástu/ ș-aņ _ cop _ píġneșă// am băgát aluátu-m _ píġneșă/ ș-aņ _
cġópt-o/... dúpe aċa _ aņ _ făcú _ mămăligă// și-am mġncá^d _
mămăligă/... am mġncát... mămăligă cu ċupérjġ _ dim _ pădúre//
am adús ċupérjġ _ dim _ pădúre și am mġncát/ mămăligă// și dúpe
áġa/ am plecá _ la iárbă s-adún pŃrcului/ să-i adú^c _ să mănġnċe/
să-i dăm... măġ _ múltă iárbă/ să mănġnċe și _ el// am _ adús iárbă/
pġn-asáră... a [k] m-am ġņvġrtit// măġ pi coló/ măġ pi col^o/ cu
néște gġște să le pġasc/... bobŃci să-i adú^g _ du pí _ vále să nu-i
kerd/... am [k] ásta a fost _ pe _ la plenġță nŃru-meșă/ iŃ m-an _ da _
fúga să... cres^c și pe _ ále _ ei// și ráțale/ și bobŃci/ și pŃrci/ tot!!
m-am ġņvġrtġ _ pe bătătúrá cu ġġi//... asċáră/ cġnd a venġt...
nŃru-meșă de _ la plenġță/ ġeu făcúsăņ _ și _ iŃ di mġncáre/ am
kemát-o și am mġncát/ toț/... grămádă la măsă// și... ș _ pe úrmă
ne-aņ _ culcát//

az diminiáță cġm _ mă sculáġ/... ġar asă făcúġ// mă _ spăláġ/
„hai lenúță să ne^dċeņ _ la lémneșă/ s-aduċeņ _ lémneșă// că n-ávem
ċe púneșă pe foc”// plecárăș amġndŃoș/ venġrăņ _ cu lémnișă/

spunem. Noa, păi aia, eu le spui așa, caș, pe... ca să... poate că nu-nțelege dânșii.

Belu Gh. Ion, 40 de ani

VERBIȚA, județul Dolj

Culegere: 1965

De ieri dimineață când m-am sculat. M-am sculat și m-am spălat, și-am dat la porci, și-a mâncat, sorbeală [= mâncare (pentru porci) din amestec de apă cu tărâțe, mălai etc.], boabe, și i-am scos la iarbă. După ce... i-am scos la iarbă, am pus țestu, și-am copt pâinea. Am băgat aluatu-n pâine și-am copt-o, după aia am făcut mămăligă. Și-am mâncat mămăligă, am mâncat... mămăligă cu ciuperci din pădure. Am adus ciuperci din pădure și am mâncat mămăligă. Și după aia, am plecat la iarbă s-adun porcului, să-i aduc să mănânce, să-i dăm... mai multă iarbă, să mănânce și el. Am adus iarbă, pân-aseară... a [k] m-am învățit! Mai pe colo, mai pe colo, cu niște găște să le pasc, bobocii să-i aduc de pe vale să nu-i pierd, am [k] asta a fost pe la Pleniță, noru-mea, eu m-am dat fuga să cresc și pe-ale ei. Și rațele, și bobocii, și porcii, tot! M-am învățit pe bătătură cu ei. Aseară, când a venit... noru-mea de la Pleniță, eu făcusem și eu de mâncare, am chemat-o și am mâncat, toți, grămadă la masă. Și... și pe urmă ne-am culcat.

Azi dimineață când mă sculai, iar așa făcui. Mă spălai, „hai, Lenuță, să ne ducem la lemne, s-aducem lemne. Ca s-avem ce pune pe foc”. Plecarăm amândouă, venirăm cu lemnele,

le-adus^{er}ăm/ pus^{ar}ăⁿ _ și găt^{ir}ăm // și mînc^{ar}ăm/... ș-ac^uma
plec^{ar}ăm în^{cu}ăc^e//

Tudor Lina, 62 de ani

LUNCAVIȚA, județul Tulcea Culegere: 1972

dac^ă _ e cu... sc^ule^{le} mi^{ci}/ să sp^une sc^ule^{le} mi^ș _ și sc^ule
marⁱ// la vint^{ir}i/ vint^{ir} și tali^{en}e^{le}/ ă^{le}a-^s _ sc^ule mⁱș _ s^et^cilⁱ/ iar
_ î... năv^odu/... âs _ sc^ule marⁱ// ă... i^o ca [e]l s^oc^ru-mⁱu _ ave^ă...
vint^{ir}e/... și mer^găⁿ _ la pe^{sc}ul^{it}/ ș-ac^ol _ la bălt^ă.../ p^ă l^îng^ă
pu^ăla p^ăp^uri/ sau a st^uf^ului/ uⁿi-ⁱ... st^uf^u-ac^ol^o/ în^cepe să-ⁿș^{ir}e _
e^șă vint^{ir}i/ dⁱ la stuf a^șă ^î... n-adⁱncu a^pi/ c^îte tr^{ei}/ p^ătru/ cⁱn^ș _
sau z^ecⁱ... vint^{ir}i/ s^ej _ tali^{en}e.../ ș-^{at}un^{ca}... po^ăte n^u _ ș^tiz _ da
pe^ște^{le}/ l^el c^ău^tă să u^umb^le _ s^ă _ f^ug^ă _ îⁿc^ol^o/ âc^oă _ și _ cⁱn _
d^ă-n _ ^î... m _ per^dă^ua ^ăsta de vint^{ir}i/... ducⁱnⁱ-s^ă-ⁿc^ol^o/ d^ă în
vint^{ir}e-a^el^ănt^ă/ dac^ă _ vr^ea s-o ăⁿc^oăc^e/ d^ă în ^ăst^ăl^ănt^ă// sau la
s^et^că/s [k] ^ăr^e ni^ște u^ăk _ ^ăș^ă... supt^{ir}i/ finⁱ/ și să în^tr^ă/ dac^ă a
b^ăg^ă _ c^ăpu ac^ol^o în... b [k] u^ăku-^ola/ s-a _ ^ăm^fipt ac^ol^o/ și
r^ămⁱn^e-^ăg^ol^o// și _ a d^ou^a zi dimⁱn^eă^tă/ m^erg^em ac^ol^o/ vint^{ir}a
d^ăc^ă ^ăi... ^ăr^e pe^ște^{le}/ o d^ezleg^ăm/ ^ăr^e uⁿ... l^lemⁿ ^ăg^ol^o-^mfⁱpt/ și cu
_ ^o ^ăt^ă leg^ăt^ă/ l^e leg^ăm ^ăt^ă-^ăă^ă/ ș-am... dat-o ^îm _ b^ărc^ă-ac^ol^o/
^ăn _ sc^utur^ăt/ să sp^une sc^utur^ătu vint^{ir}i^lor// u^o ^ăș^ăz la l^uoc/... iar
s^ed^cile le strⁱng^en _ gr^ăm^ăd^ă/ și m^erg^em und^ev^ă/ la ^o _ u^umb^ră/

le-aduserăm, puserăm și gătirăm. Și mâncarăm, și-acuma plecarăm încoace.

Tudor Lina, 62 de ani

LUNCAVIȚA, județul Tulcea

Culegere: 1972

Dacă e cu... sculele mici, se spune scule mici și scule mari. La vintiri [= unealtă de pescuit alcătuită dintr-o plasă întinsă pe mai multe cercuri], vintiri și talienele [= un fel de plase (mari) de pescuit], alea-s scule mici, setcile [= plase de pescuit], iar... năvodu... îs scule mari. Eu ca... socru-meu avea vintire... și mergeam la pescuit. Și-acolo la baltă, pe lângă poala păpurii sau a stufului, unde-i... stufu acolo, începe să-nșire așa vintiri, de la stuf așa în... adâncu apei, câte trei, patru, cinci sau zece... vintiri, setci, taliene. Și atunci, poate nu știți, da' peștele, el caută să umble, să fugă încolo, încoa, și când dă-n... perdeaua asta de vintiri, ducându-se-ncolo, dă în vintirea ailantă. Dacă vrea s-o ia-ncoace, dă în astălantă. Sau la setcă s [k] are niște ochi așa... subțiri, fini, și se intră. Dacă a băgat capu acolo în... b [k] ochiu ăla, s-a înfipt acolo și rămâne-acolo. Și a doua zi dimineață mergem acolo. Vintirea, dacă îi... are pește, o dezlegăm. Are un... lemn acolo-nfipt și cu ață legată. Le legăm ața aia, și-am dat-o în barcă acolo, am scuturat. Se spune scuturatu vintirelor. O așez la loc... Iar setcile le strângem grămadă și mergem undeva la o umbră,

la օ sálciօ-acólo undivá/ pã mal/ la ւscãt/ trágem acól /
 ւę-agãtãñ / şî le scu^d [k] lē... dēscurcãñ / zã spúnē deşcurcãtu sē
 tciilor// ápãi dupã áęã _ aęólo buórş/ dupã _ şē _ tēminãm di _
 dişcurcãt _ sētciil/ făcãm buórş/ dũcãm peştile la kիրխանá/ ba la
 nlevód _ â... îi ñvęers/ c-acólo... i-o plásã mãre tãre/ dóւօ plãşl
 marl aşã di cidi... şãptezèc/ւօծբէջ _ şî _ o su^d _ di métri/ búcãta//
 lúnġ// şî la... cápãtu lor acólo... sã spúnę mãtlița// mãi diásã/ ca
 ւո _ sãc aşã/ da mãre/ cit _ cãsã _ astã _ aşã... baž [ε] uո _ vagón de
 peşte î _ el// şî... dóօ bãrci/ sã púnę/ áltã [ε] nēvódu ę-agãtãt aica
 grãmãdã/ o búcãtã-m _ bãrgã _ áęa/ ş-úna-m _ pãrte _ astã/ şî mãtlița
 rãmíne _ la mijlւօօġ _ ajã/ íntre ele// ş-ápoi dupã _ áęa cã _ spúnę
 „gãta... dişfãc/şereş”/ dişfãc/şę/ pãi _ օ bãrcã _ uօ ia-n dreãpta/
 úna îñ _ stíġga/ şî _ încépe s-arúşę fişcãrĩ... nãvódu dim _ bãrcã //
 şî _ sã [ε] úna ęa-ոcólօ/ úna-ոcólօ/ şî mērži de-աօáęa mult _ tãre
 şî a [ε] sunt]k] áre nişte áti/ í _ spúnę alęrgãtւօրĩ// şî ne-adunãm
 grãmãdã iar cu _ ált nēvódo/ cap îñ _ cap/ sã _ spúnę la kóstec/ şî
 tráęe cu nitւօօcu/ áre ñitruօc// traž _ cu ñitruօcu/ cólօ _ aşã/
 âmփvirtęsti// pínã _ am adunã _ nlevódu grãmãdã/ dupã _ áęa
 încépeñ _ sã-l trágem âm _ bãrcã iar din _ nou _ ú.../ vini cruçiş _
 aşã nlevóadile cólօ/ pínã... bágã peştile îñ _ sãcu-olã// cãn an _
 scuօs _ sãcu afãrã/ acólօ peştile-ı obligatór// avém mincւօօġ/ cu o
 mincógu dreb _ la rezęervã/ avém uօm cãre-ı únu cu rezervã.../

la o salcie acolo undeva, pe mal, la uscat, tragem acolo, le-agățăm și le scut [k] le... descurcăm, se spune descurcatu setcilor. Apăi, după aia, acolo – borș. După ce terminam de descurcat setcile, făceam borș, duceam peștele la cherhana [= clădire, loc unde se depozitează peștele]. Ba la năvod... îi invers, c-acolo... i-o plasă mare tare, două plăși mari așa de câte... șaptezeci, optzeci și o sută de metri bucata, lungi. Și la... capătu lor acolo... se spune matița [= parte mai deasă a năvodului în care se adună peștele], mai deasă, ca un sac așa, da' mare, cât casa asta așa, bagi... un vagon de pește în el. Și... două bărci se pune altă... năvodu e-agățat aicea grămadă, o bucată-n barca aia și una-n partea asta. Și matița rămâne la mijloc așa, între ele. Și-apoi, după aia, când spune „gata... desfacerea”, desface. Păi o barcă o ia-n dreapta, una în stânga și începe s-arunce fieșcare... năvodu din barcă. Și se... una ia-ncolo, una-ncolo. Și mergi de-acelea mult tare și a... sunt [k] are niște ațe, îi spune alergători [= frânghii cu ajutorul cărora se strânge năvodul]. Și ne-adunăm grămadă iar, cu alt năvod, cap în cap, se spune la chiostec [= loc unde se ancorează bărcile]. Și trage cu mitrocu [= scripete format dintr-un butuc gros cu mânere la capete, cu care se trage năvodul din apă], are mitroc. Tragi cu mitrocu, colo așa, învârtești, până am adunat năvodu grămadă. După aia începem să-l tragem în barcă iar din nou, vine cruciș așa năvoadele colo, până... bagă peștele în sacu ăla. Când am scos sacu afară, acolo peștele-i obligatoriu. Avem minciog. Cu minciogu – drept la rezervă, avem om carc-i unu cu rezerva,

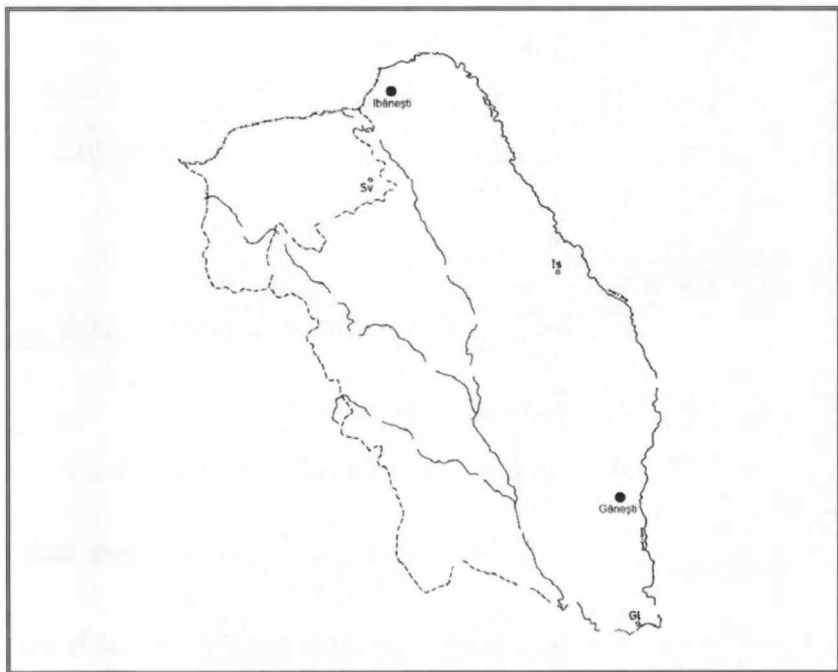
ála să spúne pri [ε] ierá pricǎcú înǎinte/ rezervístu// cu péștele
grǎmádǎ ăcólǎ.../ cîn am ȳmplút bǎrziîli cáre lé ăveǎi rezíerve/
sǎ spúne rezervé/ cân le-ă ȳmplút cu péște.../ gáta! plecǎ
la kírhǎnǎ// ápǎi la mal.../ tuátâ lúmeǎ víne/ cáre dúpǎ ȳkil di
péște acólǎ/ dóǎ/ cu vîn// ș-ápǎi dǎ-i bǎȳtúrǎ/ mǎi fráte agólǎ//

Cristea Gheorghe, 37 de ani

ala se spune pri... era pricaciu [= pescar care adună peștele din năvoade și îl transportă cu barca la mal] înainte, rezervistu, cu peștele grămadă acolo. Când am umplut bărcile care le aveai rezerve, se spune rezerve, când le-am umplut cu pește, gata! plecăm la cherhana. Apăi, la mal, toată lumea vine, care după un kil de pește acolo, două, cu vin. Ș-apăi dă-i băătură, măi frate, acolo!

Cristea Gheorghe, 37 de ani

SUBDIALECTUL MOLDOVEAN

GĂNEȘTI, comuna Cavadinești, județul Galați
Culegere: 1960

pl'ęcâ pîcâlă/ cîntînd iel diṃ _ flúier/ da pi úñe cîntá iel/
žucá šî... ăpa-m _ pîrău _ u/ žucá šă _ frúnžili-ŋ _ cuôdru// dă pîste
o bábâ//

„da šî faș mătúș-aíš?”//

„ăpôî nepuátî/ ia úlțe fac ńești l'ęcacurî/ ě/gî _ iez _ duoi
t'înerî l'ę-o tăiét um _ puópă násu// šî ęo le fağ _ níști mlehlimurî/
ca sî l'ézî la nas”//

„da úñe-s ašéî t'înerî?”/ cînd îi vlédî _ / is frăî lui//

„păi gínî măi frátî/ cúim ai azúñs în duág-àșă?”//

„măi” cê „an _ da pîște-um _ puop-așă... parșív// spúñî câ
carî _ s-a supará/ -î táîî násu// šî iácă... ńe-aŋ _ supará _ / diŋ
anumítî keștiuŋ _ / și ńe-o tălé _ násu”//

„măi” cê „cum îi spúñe la pópa šála/ sî _ ma duk _ io la
dîŋsu”//

șî s-o dus pácâlă/ ș-o intrát argád _ la puópa carî _ l'ę-o tăléd
_ násurli//

uo _ trecút cît uo treęcút(_ .. / „ēî: măi pácâlă”// cî „sâ ti duș
sî-m _ paștî uóili”//

uo pl'ecá _ sî pácâ uóili// uo-ŋșepú _ sâ-ŋ _ cîndî d'îṃ _
flúier// žuăcâ uóili dî _ să uomuárâ// tuátă đíua/ sára cînd o azúñs
cu uóili/ flámîndî// a dóua d/zî așá/ a trięa zî așá/ „măi pácâlă šî
faș tu? n-adúș uóili flámîndî/ uóile or sî _ muárâ dí _ fuámî//

„pîî” šî „părîntî/ sî _ te-ai supărát acú/ dágâ uóili nu vlor sâ
pácâ”//

GĂNEȘTI, comuna Cavadinești, județul Galați
Culegere: 1960

Pleacă Păcală cântând el din fluier; da' pe unde cânta el juca și... apa-n pârâu, juca și frunzele-n codru. Dă peste o babă.

„Da' ce faci, mătuș-aici?”

„Apoi, nepoate, ia, uite, fac niște leacuri, că ești doi tineri le-o tăiat un popă nasu. Și eu le fac niște mehlumuri [= leacuri, dresuri] ca să se lege la nas”.

„Da' unde-s acei tineri?” Când îi vede, îs frații lui.

„Păi, bine, măi frate, cum ai ajuns în doaga asta?”.

„Măi”, ce „am dat peste-un popă așa... parșiv. Spune că care s-a supăra, îi taie nasu. Și, iaca, ne-am supărat din anumite chestiuni și ne-o tăiat nasu”.

„Măi”, ce „cum îi spune la popa cela? Să mă duc eu la dânsu”.

Și s-a dus Păcală și-o intrat argat la popa care le-o tăiat nasurile. O trecut cât o trecut: „Ei, măi Păcală” ce „să te duci să-mi paști oile”.

O plecat să pască oile. O-nceput să cânte din fluier. Joacă oile de se omoară. Toată ziua. Seara, când o ajuns cu oile, flămânde. A doua zi așa, a treia zi așa. „Măi Păcală, ce faci tu? Mi-aduci oile flămânde, oile or să moară de foame”.

„Păi”, ce „părinte, ce te-ai supărat acu, dacă oile nu vor să pască?”.

púopa ši sî _ fǎcǎ? iel z _ dúsi s _ púne pǎndǎrǐ// intrǎ-ntr-o túfǎ de skinǐ/ sî _ vǎdǎ ši _ fǎsi _ pǎcǎlǎ cu úoilǐ// cǐnd inšepǐ pǎcǎlǎ sǎ cǐntǐ šǐ _ sǐ žuǎšǐ úoilǐ/ žuǎcǎ ši puópa pǐn _ skinǐ// žuǎc-ašǎ de gíne/ de o venít d'iscúltǎ acásǎ / i s-o ruP _ háinǐlǐ di _ pǐ _ dǐns//

„duámne preúoteǎsǎ”/ êp „pǎcǎl-a nuóstru-ǐ nebún”/ êc _ „ě te árę um _ flúler/ cǐn _ cǐntǎ/ žuǎcǎ úoilǐ tuátǎ zǐua”/

„ě”/ êp „sǐ _ puátǐ _ pǎrintǐ úna ca _ ásta?”//

„da” êǐ/ „tu ca s-aús _ pǐ pǎcǎlǎ cuǐ _ cǐntǎ/tǐ sui im _ puod(ú/ ši-z _ l'ez kétrili muóri di kíšuári/ ca nu cumvá sǎ žuoš _ ši tu/ cǐ” êc _ „ęo aǎ _ žucǎ _ dúpǎ dǐnsú// šǎ āǐ sǐ _ l-aús cuǐ _ cǐntǎ”// bun// cǐn... í _ púnǐ puópa pǐ pǎcǎlǎ/ „maǐ pǎcǎlǎ” ši „maǐ cǐntǎ diǎ _ flúleru šǎla/ cǐ” êc... „tǎrǐ _ maǐ cǐns _ frumuós/ t'ę-am auzít ęo-ntr-o zǐ”//

êǐ „cǐnt pǎrintǐ”//

cǐntǎ pri [k] pǎcǎlǎ/ preúteǎsa-ŋ^ê/šepǐ sǎ žuǎšǐ/ cu kétrili l'egátǐ di kíšuári//

„pǎcǎlǎ nu maǐ cǎntǎ” ši/ tǎrmin-o cu-atíta”/

șe „nu/pǎrintǐ/ d'ę-acú-ǐ frumuós”/ da... pǎcǎlǎ vidę ši _ sǎ-ntámplǎ-m puod//

sǐ dúęę șǎ-l triméte lǎ... pǎzít șúrǐl'ǐ la vál'ǐ// șe „pǎcǎlǎ/ da-s _ trimét ęotǐ... dóúo pǐnǐ/ ši dóo cașurǐ/ da” êp „sǐ nu ní le adúš nǐš _ intréz/ nǐš mǐnçátǐ// ši ves _ sǎ nū ní lǐ-ŋšék”//

nú _ știǎ _ cuǐ _ sǎ mǎnǎnșǐ/ úo... scúogíd _ ginișúór cu cuțǐtu/ ș-o scúos nézu la pǐnǐ/ șǎ _ la cǎș / șǐ _ l-o mǐnçát/ ši ǐ-o da _ pópi cuája//

Popa ce să facă? El se duce se pune pândar. Intră-ntr-o tufă de spini, să vadă ce face Păcală cu oile. Când începe Păcală să cânte și să joace oile, joacă și popa prin spini. Joacă așa de bine, de o venit desculț acasă, i s-o rupt hainele de pe dâns.

„Doamne, preteasă” ce „Păcală a nostru-i nebun”, ce „uite, are un fluier, când cântă, joacă oile toată ziua”.

„E”, ce „se poate , părinte, una ca asta?”

„Da’ ” ce „tu ca să auzi pe Păcală cum cântă, te sui în pod și-ți legi pietrele morii de picioare, ca nu cumva să joci și tu, că” ce „eu am jucat după dâns. Și ai să-l auzi cum cântă”. Bun. Când... îl pune popa pe Păcală: „măi Păcală” ce „mai cântă din fluieru cela, că” ce... „tare mai cânti frumos, te-am auzit eu într-o zi”.

Ce „cânt, părinte”.

Cântă pri [k] Păcală, preteasa-ncepe să joace cu pietrele legate de picioare.

„Păcală, nu mai cânta” ce „termin-o cu-atâta”.

Ce „nu, părinte, de-acu-i frumos”. Da’ Păcală vedea ce se-ntâmplă-n pod.

Se duce și-l trimite la... păzit șurile la vale. Ce „Păcală, da-ți trimit, iote, două pâini și două cașuri, da’” ce „să nu mi le aduci întregi, nici mâncate. Și vezi să nu mi le-ncepi”.

Nu știa cum să mănânce. O scobit binișor cu cuțitu, și-o scos miezu la pâine, și la caș, și le-o mâncat, și i-o dat popii coaja.

„pî” cî „gîni măi pâcálâ/ ši lê-ai făcu?”//

„pî” cê „părinti/ io sâ nu ți li-nșep/ niș sâ nu mănîŋ / ši _
așá c-úitî/ ți lê-an_dat înap_úóî”//

„ēî”/ p_úopa/ cî _ „n-o f_los kip sî scăp de_ăesta niș așá/ ši
ma _am io de făcút cu lel uare? am sâ-l trimăt im _păduri/ puati
dác-ar sî _sâ dúcă/ arl _sâ-l mînin_și hárili sãlbátise/ ši _n-arl _sî _
mai víli-nap_úóî/ sâ-l trimét s _n_ádúcă uŋ _car di l_émni”// sâ
v_urgéște lel cî _ma _aveá ũ _sîngur fiș_úór/ cárî... ma _ierá pe
lîngâ dîns// v_urgínî-să cu fiu-so/ âl trimétî pe pâcálâ-m _
păduri// víne _ú_ _urs/ ši-i mînin_că _om _buou// „măi martini/
pl_ăcâ d_ă-acólo/ lásâ-m b_ou-m _pâși// că ti-ŋzúc _pi tîni-ŋ _
l_oc_ú”// _ursu nu _o-n_ăl_és/ _o mîncá_d _b_ou// mai víne-o háitã
de lupk/ mai mînin_că ši pî _sélant/ pâcálâ-j _víedî di tăié _
l_émne// _o tăié_d _l_émne_/ -o-ŋcãrcát cáru/... ē/ sâ dúși șâ prindî
ursu șâ lúpu/ ši-i _i_ŋzúgã/ ši-i adúsi la p_óp-acásã/ cáru cu
l_émni// mérze lel pe drum cólo/ víesãl:

„tã ursálâ/ uác _lupã/
pãŋ _la casa lu p_ópã!”//

p_úopa cîŋ _l-o vãzú / de fricã ši iel o sãri / ši i-o deșkis
p_órtãle/ ē/ cîŋ _l_ă-o da _drumu la hárili sél_ăa/ _ó _fužit aŋ _
lúmi// _o rãmás p_úopa fãŋã b_oi//

Catinca Mihai, 39 de ani

„Păi” ce „bine, măi Păcală, ce le-ai făcut?”

„Păi”, ce „părinte, eu să nu ți le-ncep, nici să nu mănânc, și așa că, uite, ți le-am dat înapoi”.

„Ei”, popa, ce „n-o fost chip să scap de-aesta nici așa. Ce mai am eu de făcut cu el oare? Am să-l trimit în pădure, poate dacă ar să se ducă are să-l mănânce fiarele sălbaticе și n-are să mai vie-napoi. Să-l trimit să-mi aducă un car de lemne”. Se vorbește el, că mai avea un singur ficior care mai era pe lângă dâns. Vorbindu-se cu fiu-său, îl trimite pe Păcală-n pădure. Vine un urs și-i mănâncă un bou. „Măi Martine, pleacă de-acolo, lasă-mi bou în pace. Că te-njug pe tine-n loc”. Ursu n-o-nțeles. O mâncat bou. Mai vine o haită de lupi, mai mănâncă și pe celălant. Păcală-și vede de tăiat lemne. O tăiat lemne, o-ncărcat caru... e, se duce și prinde ursu și lupu și-i înjugă și-i aduce la popa acasă cu caru cu lemne. Merge el pe drum colo vesel:

„Cea, ursilă, oaci, lupa,
Pân' la casa lui popa!”

Popa când l-o văzut, de frică, și el o sărit și i-o deschis porțile. E, când le-o dat drumu la fiarele celea, o fugit în lume. O rămas popa fără boi.

Catinca Mihai, 39 de ani

IBĂNEȘTI, județul Botoșani
Culegere: 1973

am ará_bucățîca ásta/ tăt// aṃ_făcú_gruog_dî cu tuámnâ/
primăvárā... aṃ_vîrít_pîerjút/ aṃ_vârít măr/ aṃ_vîrî_yîșîn/ șî
_s-o întîṃs/ ș-al duóileá _an/ ș-a triileá _an î-am prășî / ș-o
crescú_rēpidî// șî_cîṃ_la úrmâ o îṃflurít/ aṃ samanát ierbuóî/
șî_s-o făcút iárbâ/ ș-amú iárba/ primavára... criștî pînâ așá ia/
ș-o cṃosăsc/ șî_î_úrmâ rămîne uîte-așá/ șî... cul'ég puámi//
scútur/ kícâ juós/ puṃ_la butói/ ș_fac țúicâ/ usúc/ puṃ_luózniță/
usúc îṃ_cuptiór(i//

luóznița/ faș_uo_gruápă/ adînc-așá/ ânr-âṃsa puṃ_peátrâ și_
faș_cuptióri/ ca cîṃ_îi fáĈ/șî_fuócu/ sâ_nū_árdă_luóznița// faș_uo
buórtă_dinaintî/ ca sâ_aṃ_pî_úṃî_vîrî_fuoc_așá_iā/ tî_duș_im_
páduri șî_faș_uṃ_snṃop_așá_d'î... nuielúșă_lúṃz/ faș_uo_l'ęasă/
uo_puṃ_acuólo_d'îṃ_jṃos_deasupra_ș-o_uṃz_ṃuátâ/ sâ_nu_iásâ_uṃ_
șir_di_căldurâ_dîfélî/ dicít..._ă..._ă_leşăș//_șâ_pi_leşăș_puṃ_piérjâ/ șî
dăi_fuoc/ șî..._îṃșepe_ă_sâ..._uscă//_hai_hai/ hai_hai...//

țúica/ strîṃz_pérjâli/ le_puṃ_la..._buṃ_uói/_ăṭ_faș_o_giṃotînâ..._ă...
om_părúṭ_așá_dî_nal^d_băt_vo_cățîvá_cúi-ṃ_cápu_sála/ șî-s_kisăz
așá/ șî_să_fag_măṃîntăle/ putrîzăsc/ imediát/ î_uob_zíle// cîṃ_
le-âi_șert/ vîez_câ_o_șert/ gáta/ o_sta_di_șert/ dúșî_la_çazan_șî_la
cazan/ iéstî_crazan_făcút/ acoló/ dî_arámâ/ ári_cuptióri/ áre-o
țăvușurá_luṃgâ/ țuflic/ iésă_d'in..._cápu_çazanlu/ șî..._acólo_áre
țávâ/ ș-ápâ_pi_țáva_șeșă_áre_serpetín_așá/ uo_țávâ-ṃcolășită_ṃtr-o
áltă_pútinâ_cu_ápă_rēșî/ ș-acólo_cúrzi_țúicâ//_vraṃ_șă_faș_spîrt/ mai
șerî/ uo_iṃi_de-acoló/ ș-o_puṃ_î_ál_căzănîel/ șâ_mai_șérbe-o_dátâ/
uo_răfiṃeádă_sâ_kámâ/ c-acúma_uo_răfiṃeáză_făbrica//

Crăciun Ion, 73 de ani

IBĂNEȘTI, județul Botoșani Culegere: 1973

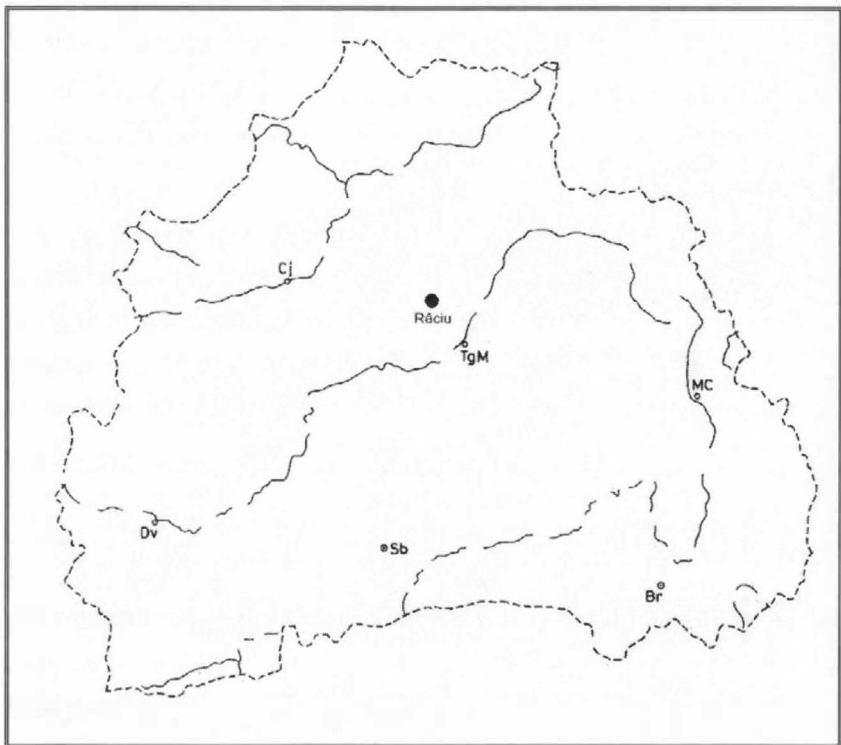
Am arat bucățica asta, tot. Am făcut gropi de cu toamnă, primăvara... am vârat perjuț [= pruni mici], am vârat măr, am vârat vișin și s-o întins și-al doilea an și-al treilea an, i-am prășit și-o crescut repede. Și când la urmă o înflorit, am semănat ierboi [= iarbă] și s-o făcut iarbă și-amu iarba, primăvara, crește până așa ia; ș-o cosesc și în urmă rămâne uite-așa, și culeg poame. Scutur, pică jos, pun la butoi și fac țuică, usuc, pui lozniță [= amenajare rudimentară constând dintr-o leasă pusă peste o groapă în care se face foc pentru afumarea prunelor], usuc în cuptior.

Loznița, faci o groapă adâncă așa, într-însa pui piatră și faci cuptior, ca când îi face focu să nu ardă loznița. Faci o bortă [= gaură] dinainte, ca să ai pe unde vâri foc așa ia, te duci în pădure și faci un snop așa de... nuielușe lungi, faci o leasă, o pui acolo dinjos deasupra și-o ungi roată, să nu iasă un fir de căldură defel decât în... în leasă. Și pe leasă pui perje [= prune] și dai foc și... începe a se... usca. Hai, hai, hai, hai.

Țuica: strângi perjele, le pui la... butoi, îți faci o ghilotină... ă... un păruț așa de-nalt, bați vreo câteva cuie-n capu cela, și-ți pizezi așa, și se fac mănunțele, putrezesc imediat, în opt zile. Când vezi că o fiert, gata, o stat de fiert, duce la cazan, și la cazan, este cazan făcut acolo, de aramă, are cuptior, are-o țevușoară lungă, țuflic [= țevă (la cazanul de țuică)], iese din capu cazanului, și... acolo are țevă, și-apoi pe țeava ceea are serpetin așa, o țevă-ncolăcită într-o altă puțină cu apă rece, și-acolo curge țuică. Vrei să faci spirt, mai fierbi, o iei de-acolo, și-o pui în alt căzânel, și mai fierbe o dată, o rafinează se cheamă, că acuma o rafinează fabrica.

Crăciun Ion, 73 de ani

GRAIURI TRANSILVĂNENE

BĂLAN, județul Sălaj
Culegere: 1975

ierám așá d [ε] â^m _maríme d'e páișpe ani// și ierám acól _
la... pa d'ęal sus^u// cuņ _zíce^m _noi/ în dósu crú^s/çi/ deșúpra
d'ęálului/ acólo mă culcám cu márâle// și... într-o sáră... aⁿ _
scoborí _ că ierá dá [k] ápă n-ávem acólo ápă úne ierá stáuru
fácú^d _la... pένtru noǒpte// coborēm în _vilcê/ înt-o vâlcê ęerá/ á
șá-i spúne acóló _ d'įnlóz _la o... vâlcê/șáǒa p^uópi// t'ar acóló _
d'įnzó^s _scoborēm//

ș-avéⁿ _niște d'ițái la vac/ d'e _éștęa mai mⁿić așá/ și-i
lăsán _dúpa ęe/ și lei ^uumblá dúpă ęe așá tátă zíua p-acólo/ și
nú să lăsá d'ę_ele// într-o sáră/ cîn _am su^li _įnapói d'e la ápa/ să
súle la stáur sus/... m-o rãmáz _d'ițęi de va^s/c// „ámú las cá doár
or viñi ęi/ m-or azúnze lei pínă ajung așólo”/ cá ierá cam
d'epártiș^uór aj á/ p^e-o distántă mai mul _ d'e ǒm... kilométru
jumátate// nu m-o mai ajún _ pá cînd ajung/ bag ęo^u _ún _stáur
b^uóii/ vásile/ tátę/ acólo/ nú măi viñ _d'iței// no! ce să fa? _mă
du _dúpa lei// ánu_ála o fo táre mul^z _lupt alíz/ d'e tátului// d'e
tátului/ d'e... tátă mⁿinún^ęá/ doǒrâ... aprópe... doáră zúua/ și-n
tímpu zíli/ ǒǒmiñi la lúcrú/ și cítę pătru s^îñ^z _să strîñ^zęu roǒtá/
și să ducę pîngă ǒǒmeñi ajá//

ș-ápăi... mă ięu și mă du _dúpa d'ițái// gîñ^z _„măi/ pánă
mín demîñęáță... țándurâ-i fa^c _pă d'ițái/ tăz _mi-i mánîñ^câ”// și
mă ięu și mă du^c _când a [k] ęerá ǒ^m... pădúre _așę p^e-o pántă/
d'e coborít i _jo^s// cînd ajung acólo-m _pădúre/ n-ávem únde ęeși

BĂLAN, județul Sălaj

Culegere: 1975

Eram așa d... în mărime de paișpe ani. Și eram acolo la... pe deal sus, cum ziceam noi, în Dosu Crucii, deasupra dealului, acolo mă culcam cu marhele [= vitele]. Și... într-o seară am scoborât, că era de [k] apă n-aveam acolo apă unde era staurul [= staulul] făcut la... pentru noapte. Coboram în vâlcea, într-o vâlcea era, așa-i spune acolo dinjos la o... Vâlceaua Popii, chiar acolo dinjos scoboram.

Și-aveam niște viței la vaci, de ăștia mai mici așa, și-i lăsam după ele, și ei umbla după ele așa toată ziua pe-acolo, și nu se lăsa de ele. Într-o seară, când am suit înapoi de la apă, să suie la staur sus, mi-o rămas viței de vaci. „Amu [= acum] las că doar or veni ei, m-or ajunge ei până ajung acolo”, că era cam depărțitor așa, pe-o distanță mai mult de un... kilometru jumătate. Nu m-o mai ajuns. Pe când ajung, bag eu în staur boii, vacile, toate, acolo, nu mai vin viței. Noa! ce să fac? Mă duc după ei. Anu ăla o fost tare mulți lupi aici, de totului [= (mulți) de tot]; de totului, de... toată minunea, doară... aproape... doară ziua și-n timpul zilei, oamenii la lucru, și câte patru, cinci se strângeau roată și se ducea pângă [= pe lângă] oameni așa.

Și-apăi... mă iau și mă duc după viței. Gândesc: „măi, până mâine dimineață... țandără-i fac pe viței, toți mi-i mănâncă”. Și mă iau și mă duc, când a [k] era un... pădure așa pe-o pantă de coborât în jos. Când ajung acolo-n pădure, n-aveam unde ieși

[k] pînă leșem afără d'im pādure/ su poola pāduri/ le așă cam
 pe o distanță d'e vřeo... cînzaș / șázăl d'e métri// núma aúú^t pã
 frúnzē cõlăa pâ... pác! [ε] pâl țip cápu ânápúóęę/ mã uít așę...//
 mái cît p-acî/ trîi// da ajá viñeu ûñ flang așę/ ca și soldátu cîn
 cálcâ mai... paj d'ę defiláre// sâ sále pã miñe// gáta/ mã arúnç
 pã cõste/ îñ jos/ câ ierá așę cam costis/ și fug/ fug d'incólõ/ ierá
 o vâl... d'e la vum pãráu așá máre/ dínçolõ d'e pãráu ierá limáșu
 úõilõr/ cuñ spúnem noi p-ai^s/cã// și ierá un cum^b d'e măr/ da
 ierá um mâr d'ę ésta pāduret așę / d'e nú putēi folosí méréle/ câ
 ęerá táre ácri// și úscád așę d'e mu^{ld} / da nu ierá ânalt/ ierá
 cam d'e vo... pátru/ c/siñj métri núma// cînd ajúnğ lîngã iel/
 mã úurc û iel/ c-ap-ámú... ierá cît p-acî sâ m-ajúnğã/ și mã
 sfir[k]șié^u d'e ma pu [k] d'e nu mã urcám î iel//

ámú... stau ęó acólo-ñ víryu lui/ vin núma sã úitã la
 miñe/ ba sc [ε] sã scúrme/ ba „mai áeșteã-z” [k] únu sã suęę cu
 lábile pã tulpínã-ñ su^s / sã sã suę-acólõ/... añ ștíú ęo cã nu
 poát ę sulí la miñe// mãi/ și nú sã dug d'-acólã// amú stau/ stau/
 amú gîñéz amú d'ițēi meji... dărburí î fac// márhęle celer^s
 sîngure cõlo-n d'ál/ ieu... cõlo-m mâr// cę sã mã fac? aș fhi
 strígátã ęo la cîněvã/ m-erá rușîñe/ c-amú... cęęa cu stáuru ęerá
 mēi aprópe-acólõ// cîni lor bătę d'i cõlo d'i la stáur/ c-avé cîñí
 hárnîc// bătęu/ gã venęu meręu/ tăd bătę/ nu ș-o adús dę
 amíntę cã... ști ieu ús acólõ / amú-n cęla/ da iõ Zî / „núma lásã
 cã vîñę cîněvã/ o sîmțî cęvã lupí/ și nú-î lásã sã s-aprópię d'e
 stáur”/ sígur câ ierá hod'iñis / kę... nú s-apróp^t ię d'e cîñí// și ši pã

[k] până ieșeam afară din pădure, sub poala pădurii, e așa cam pe o distanță de vreo... cincizeci, șazizeci de metri. Numa aud prin frunze colea pe... pac! păi... țâp [= arunc] capu înapoi, mă uit așa. Mai cât pe-aci, trei. Da' așa veneau în flanc așa, ca și soldatu când calcă mai... paș de defilare. Să saie pe mine. Gata! mă arunc pe coaste în jos, că era așa cam costiș, și fug, fug, dincolo era o vâl... de la vreun pârâu așa mare. Dincolo de pârâu era imașu [= pășunea] oilor, cum spunem noi pe-aicea. Și era un ciump de măr, da' era un măr de ăsta pădureț așa, de nu puteai folosi merele, că era tare acre. Și uscat așa de mult, da' nu era înalt, era cam de vreo patru, cincii metri numa. Când ajung lângă el, mă urc în el, c-apoi amu... era cât pe-aci să m-ajungă și mă sfâr[k]șiau de mă pi [k] de nu mă urcam în el.

Amu... stau eu acolo-n vârful lui, vin numa, se uită la mine, ba sc... să scurme, ba „măi, aeștia-s” [k] unu se suia cu labele pe tulpină-n sus, să se suie-acolo. Am știut eu că nu poate sui la mine. Măi, și nu se duc de-acolea. Amu stau, stau, stau, amu, gândesc, amu vițeei mei... dărăburi [= bucăți] îi fac. Marhele celea-s singure colo-n deal, eu... colo-n măr. Ce să mă fac? Aș fi strigată eu la cineva, mi-era rușine, c-amu... ceia cu stauru era mai aproape-acolo. Câinii lor bătea de colo de la staur, c-avea câni harnici, băteau, că veneau mereu, tot bătea. Nu și-o adus de aminte [= nu și-a dat seama] că, știi, eu îs acolo, amu-n cela; da' eu zic: numa lasă, că vine cineva, o simți ceva lupi și nu-i lasă să se-apropie de staur. Sigur că era hodiniți [= liniștiți], că... nu s-apropie de câni. Și și pe

l̥eḷi_îi mai_șufulé/ cu cîñî cu tăt// cîñ_cólo_ămú/ stau/ stau/ o f̥hi
f̥oṣtă c̥ásu... d̥oṣṣe/ o f̥hi f̥oṣtă ʋúnu/... să duc o_ămiñi d̥e la ʋoḷi/
cã sára să mulz̥e ʋoḷil̥e/... să dug_o_ămiñi d̥e la ʋoḷi/ cu lompășu/
vã^d_lompășu cã vin îñ_sãt/... amú să m̥eḷi stau alí^{s̃}/cã/ m̥ăi! ʋoḷi
adurní ș-oḷi p^ticá-ñ_gúrã la l̥eḷi/ și m-or mîñcã l̥eḷi// cu kítã rușine
am avú_/ cu tátu/ am strîgát//
„cîne-î acólo?”//

io zî_„ioʋ// și nu mă po^c_scoborî” zî^c_/ „cã nú să dug_
lúpti d̥e-acî”//

iel/ o fo_om [ε] om... o fost ʋom d̥igán/ táre// ș-o [k] l̥el o
t̥emát_cîñi/ ș-o lúát om_par d̥e-acólo d̥e la stáur/ și feli [k]
lompășu/ și o viñit apōḷi cu cîñi acóló_la mîne// m-ăñ_scoborî_
jʋos/ și m-an_duz_la l̥eḷi la [k] apōḷi la colibã/ cuñ_sã spúñe la
noi/... la l̥eḷi la colibã/ ș-am sta_pîñã demîñęãta// și d̥emí_nãta
d̥ițãii o fost înt-on_loḷjérⁱʋã.../ cañ_la vo d̥oʋo súd̥e_d̥e métri
d̥e... d̥e m̥ãru_öla pădurét^u//

Ianchiș Gheorghe, 43 de ani

RĂCIU, județul Mureș Culegere: 1961

dúce n̥ește m̥eșterî/ cãre să priçeb_la bătú_la casã// l̥eḷi z_
apúcã și n̥tînd o_û... áțã/ șî_ⁱcu n̥ește pãrușt̥eḷi/ și fac ajã o... o
ʋúrmã/ ca pe úñe să bátã... cása// â^l_nivel^éá [k] ʋobléz_ʋoçu o
t̥irúcã/ șî_ⁱdûp-ãea fac o_úrmã_ăcóló și p [k] împlîntã n̥iște

ei îi mai ciufulea, cu câni cu tot. Când colo, amu stau, stau, o fi fostă ceasu... douășpe, o fi fostă unu, se duc oamenii de la oi, că seara se mulgea oile, se duc oamenii de la oi, cu lompășu [= felinarul], văd lompășu că vin în sat, amu să mai stau aicea, măi, oi adormi și-oi pica-n gură la ei și m-or mânca ei. Cu câtă rușine am avut, cu totu, am strigat.

„Cine-i acolo?”

Eu zic „eu, și nu mă poci scoborî”, zic, „că nu se duc lupii de-aci”.

El o fost om... om... o fost om digan [= curajos, viteaz] tare, ș-o [k] el o chemat câinii, și-o luat un par de-acolo de la staur și feli [k] lompășu, și o venit apoi cu câinii acolo la mine. M-am scoborât jos, și m-am dus la ei la [k] apoi la colibă, cum se spune la noi, la ei la colibă, și-am stat până dimineața. Și dimineața vițeei o fost într-un loher [= trifoi], cam la vreo două sute de metri de... de măru ăla pădureț.

Ianchiș Gheorghe, 43 de ani

RÂCIU, județul Mureș **Culegere: 1961**

Duce niște meșteri care se pricep la bătut la casă. Ei se-apucă și întind o... ață și cu niște pârăștei [= pari mici] și fac așa o... o urmă, ca pe unde să bată... casa. Îl nivelea [k] oblesc locu o țărucă [= puțintel], și dup-aceea fac o urmă acolo, și p [k] împlântă niște

țărúș acólo// jî_după_ăea z-apúcă și cără pămînt// cără pămîntul/
 și-l... âl pun pe nêșt'e pále/ zos/ pămîntu// âl... pun pe nêșt'e
 pále/ca ză nu să prîndă d'e... d'e pămîntu_âl d'îñ_zo^s// puⁿ_
 nêșt'e pále/ și dŭp-ăea pun pămîntî/ pămîñ_gălbęn.../ să punę// și
 _âl înt'înd / dŭpă s/ce-l_pun acólo/ înt'înd... așá fain/ și dŭpă
 áeá_cără cu nêște căđ apa// s-apúcă și-l stropéz_bíně// și dŭpă
 áeá iău vâc/sile/ de ștręanguři/ fięcáre cîțe-o vácă/ și... áltú uom
 dă dŭpă ețeț// și... tăt_î le pörtă pe-acólo rötă/ pînă să cálcă
 pămîntu bíně/ bíně/ bínę// după_ăea s-apúcă cu nêște hărleț
 ascuțit'ě/ și táeț tăt ajá... nêște bucățețe-așá/ b[ε]atrátę/ táeț/ ca
 să_le pörtă luá să le clăd'ască acólo// și s-apúcă și ęau cu fúrșile/
 și uunu stă pē... úne-i úurma părătelu// și-nșepe să bátă/ și_ála
 tă_cálcă/ și bătúșețe-acólo/ șá áștea tăt îi dau cu fúrșile... lui/
 acólo/ d'e așádâ// și_púñe prímu... pămă [k] prímu rînd_âl púñe
 așá/ cam d'e vo^u... métru zumátátę// și iău și pun_ęară/ a dõileá
 rînd/ așá// ș-ápăi_îl [k] a trîileá rînd_tód_la feři/ a pátrâl'ęa rînd_
 tód_la feři/ așá că cam pátru rîndur! batę// și... d [k] păi după_
 áea... se-apúcă și púñe/... cáttă_u^m_mêșter/ cáre să prîșepę_áșá
 la... cásî/ ș-ápăi... víně/ și cõplęșt'e/ fáč/še fõrma/ cam cît îi
 trébûeț / d'e luñz grînzîlě/ și_ăest'ea și/... le cõplęște și/...
 s-apúcă și le púñe suz _grînzîle/ j _după_ăea s-apúcă
 și púñe cõrni/ după corⁿ_púñe leățurîle și... apăi dŭpă_ăea vínę...

țaruși acolo, și după aea se-apucă și cară pământ. Cară pământ și-l... îl pun pe niște paie jos, pământu. Îl pun pe niște paie, ca să nu să prindă de... de pământu ăl de jos. Pun niște paie și dup-aia pun pământ, pământ galben... se pune. Și îl întind după ce-l pun acolo, întind... așa fain, și după aia cară cu niște căzi apă. Se-apucă și-l stropesc bine și după aia iau vacile de ștreanguri, fiecare câte-o vacă, și... alt om dă după ele. Și tot le poartă pe-acolo până se calcă pământu bine, bine, bine. După aia se-apucă cu niște hârlețe ascuțite și taie tot așa... niște bucățele-așa patrate. Taie ca să le poată lua să le clădească acolo. Și se-apucă și iau cu furcile, și unu stă pe... unde-i urma păretelui, și-ncepe să bată. Și ăla tot calcă și bătuțește-acolo, și ăștia tot îi dau cu furcile... lui, acolo, de așează. Și pune primu... pământ [k] primu rând îl pune așa cam de vreo... metru jumătate. Și iau și pun iară, al doilea rând așa. Și-apăi îl [k] al treilea rând tot la fel, așa cam patru rânduri bate. Și... d [k] păi după aia... se-apucă și pune... caută un meșter care se pricepe așa la... căsi, ș-apăi... vine, și cioplește, face forma, cam cât îi trebuie de lungi grinzile, și astea, și... le cioplește, și... se-apucă și le pune sus grinzile, și după aia se-apucă și pune cornii [= căpriorii]. După corni pune leăturile și... apăi după aia vine...

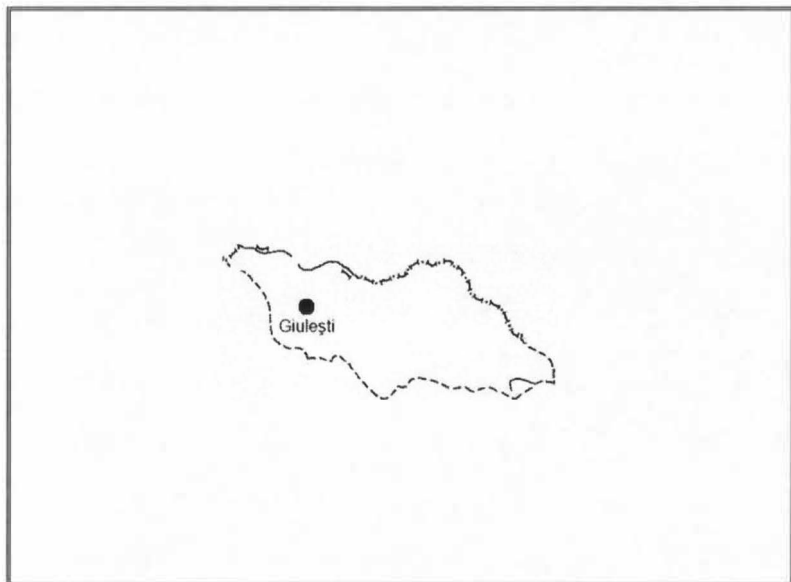
ĉirĉpurĉle// dĉpĉ ĉĉa... dĉcĉ ĉrĉ Țĉmu mĉdru/ pĉne ŝĉ Ĝ/ĉĉmuĉĉle/
dĉcĉ nu/ nĉmĉ ĉ ĉĉ ĉ ĉĉm/ tĉĉĉ pĉrĉĉle cu... sĉĉĉrĉĉ.../ cu ŝe
pĉĉĉĉĉ/ ŝĉ fĉĉ/ŝĉ log ĉ laĜ/ĉĉm/ ŝĉ bĉĜĉ ĉĉmu ŝĉ... ŝ-amĉ ĉsta ar ŝi
la... ĉ cĉsĉ dĉĉ ĉĉĉ//

Herĉean Ion, 39 de ani

cirepurile [= țiglele]. După aia, dacă are omu modru [= posibilitate], pune și geamurile, dacă nu, numa un geam. Taie peretele cu... securea, cu ce poate, și face loc la geam. Și bagă geamu, și... și-amu [= acum] asta ar fi la... o casă de aia.

Herțean Ion, 39 de ani

SUBDIALECTUL MARAMUREȘEAN

GIULEȘTI, județul Maramureș
Culegere: 1971

ieu_întru ad'evăř... că... aṃ_fos^t... om cam ziu//... plúz_
d'e-ăcēja d'între hójî acēja d'iñ... țára o_ășului/... pă únu l-am
cunoscút// ũ_om bătrîn o fost iel...// d'e únd'e l-am cunoscút?
cum o lucrát_p-acólo pă la pādúrî/ i_o aṃ_fos_cu uóile/ și_îo
l-am cunoscú^t// kă/ě_iel o lucrát_p-acólo/ la pādúře// dúpă
că l-am cunoscú^t/ odát-am dat_păstî_iel...//

„măi grîga” đîc/ „nu țî rușîne mă? c-amú tu îeșî-óm
bătrîn mă” đîc_„tă^d_d'e prostî țe țî tu! și tă^t”//

că „nu”/ că „ni”/ c-„așé”/ că „nu”//

đîg_„măi grîga!”

„că?”

„să nu te púțe drăcu” đîc „să zii la mîñe! că și_îo poát'e
c-oj murî/ da” đîg_vuoi... vi-s_topî”//

nq!// „nū țî tețeme”/ cuṃ grăes^c oșlăñi „măi mⁿîhái/ ȃa că
nū av^eém noj a fáče// noj iș [k] i_o nu-ž... ca acēja lu^{cru}”//

„nq! bîni!”//

treĝ_dóo trej đîl'e/... și-l tîlnés^c... cu pátru... vítj d'e-aij_
d'îñ_sat/acólo trēcîndû-l'e d'ălu//

„mă” đîc „amú ș-ăește le-as_cõnstruí_d'e únd'e [ε]”//
z/đîg_[k]_ierá_uunu/... îj đîcá gérmaⁿ// ũ_uom_u... sác'/ da-
mpăre_că-î_înléctric/ așá ũ_om 'áspru//

„măi”! đîcě „tu sã-s_țîj gúra!// tu nu vedⁱ/ n-a_uú^z/đ”_zîcã
„că... cînd i ved'ă ñî!.../ ved^d... aesta?” zîcã//

GIULEȘTI, județul Maramureș Culegere: 1971

Eu întru adevăr... că... am fost... om cam viu [= iute, îndrăzneț]. Plus de-aceea, dintre hoții aceia din... Țara Oașului, pe unu l-am cunoscut. Un om bătrân o fost el... De unde l-am cunoscut? Cum o lucrat pe-acolo pe la păduri, eu am fost cu oile, și eu l-am cunoscut, că el o lucrat, pe-acolo, la pădure. După ce l-am cunoscut, odat-am dat peste el...

„Măi Griga” zic, „nu ți-e rușine mă? C-amu tu ești om bătrân mă”, zic „tot de prostii te ții tu! Și tăt!”

Că „nu”, că „ni” [= uite], c-„așa”, că „nu”.

Zic „Măi Griga!”.

„Ce?”.

„Să nu te puie dracu” zic „să vii la mine! Că și eu poate c-oi muri, da” zic „voi... vi-ți topi!”.

Noa! „Nu te teme”, cum grăiesc oșenii, „mă Mihai, da’ că nu avem noi a face. Noi iş [k] eu nu-s... cu aceea lucru”.

„Noa! Bine!”

Trec două-trei zile, și-l tâlnesc... cu patru... vite de-aici din sat, acolo, trecându-le dealu.

„Mă” zic, „amu și-aestea le-ați construit de unde...”. Zic [k] era unu, îi zicea Gherman. Un om... sec [= uscat, slab], da-mpărea [= părea] că-i electric, așa un om aspru [= isteț, iute].

„Măi” zice, „tu să-ți ții gura! Tu nu vezi, n-auzi” zice, „că... când îi vedea, ni!... Vezi... aesta?” zice.

no!// așă că ieḯ n-o ziñid ǀ la míne.../ d'in că cáuză?// ieḯrá
mai ǀ... ḡt-o d'íștántle d'e... dǒră ca-ḡ ǀ căsăle căle/ ierá u^m ǀ
mōș// íncă tă^tǀ șăd'á cu vít el'ē-acólo// ierámǀ večín^l// ieḯ s-o duz
ǀ la mḡōș//... amú ei n-ó șt'íú^t ǀ cum să iscod'á mōșu// s-o dus
tréi//

„măi ǀi.../ că faj ǀ móșule p-aíș?”

că „da că ñi/ șăd ǀ cu mărhuḡăle iēște și”

da móșu ierá ũ ǀ uōm... ḡóm ǀ om!// pă timpur șí iel o fost...
pribág vo pátru aḯ ĩ ǀ răzbóju mondiiál// o șázú^t ǀ p-acólo pă păđ
úr!// așé că s-o dátu-să/ și...

„măi! čě ḡoi ǀ is aícuca?” zícă/ „úit'e-t'e/ cum?”//

„hǒ/ doámne! aíč is...”

„sări^d ǀ néște cîñ pă nḡoi” zícă/ „foárt'e... răi și.../ n-ám ǀ
auđí^d” ǀ zícă „să ne ápere nímeⁿ”//

„văi d'e míñe!” o điz ǀ muōșu// „đ-ápă că v-aḡ aprop't'et așă/
acólo/ d-o sārít cíni pă voi?// da c-aéșt'ēā... dī [k] símt aícuca
néște uámení” đícă/ „alés... cínele-áčál d'e bătrín” đícă” d-o điz
ǀ d'e mǐne// „aéșt'ēā” đícă „și mitraleēră poát'e că au áis!// bíñe că
nu v-o-mpușcát” Z/đis//

ieḯ dint-ásta s-o ngreḡoșet/ și n-ó dad ǀ la míne d'intă ǀ áltă.../
nú că s-o t'emú^d ǀ d'e míne// și ǀ l'e dučě faí ǀ frumós/ și nu mai
ierá pínă-i lúmeā ǀ pă cum n-o fos^t//

Rednic Mihai, 68 de ani

Noa! Așa că ei n-o venit la mine... Din ce cauză? Era mai... într-o distanță de... doară ca-n casele celea, era un moș. Încă [= de asemenea] tot ședea cu vitele-acolo. Eram vecini. Ei s-o dus la moș. Amu ei n-o știut cum să iscodească moșu. S-o dus trei.

„Măi... ce faci moșule pe-aici?”

Ce „da că ni, șed cu mărhuțele [= văcuțele] iestea și...”.

Da' moșu era un om... om om! Pe timpuri și el o fost... pribeag [= haiduc] vreo patru ani, în războiul mondial. O șezut pe-acolo pe păduri. Așa că s-o datu-se, și...

„Măi! Ce oi îs aiciuca [= aici]?” zice, „uită-te, cum?”.

„Hă, doamne! Aici îs...”.

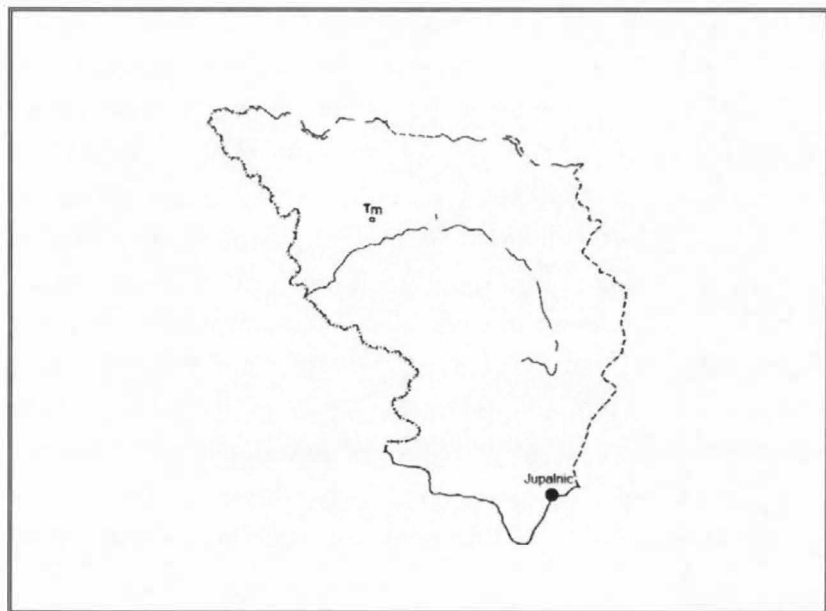
„[Au] sărit niște câni pe noi” zice, „foarte... răi și... n-am auzit” zice „să ne apere nimeni”.

„Vai de mine!” o zis moșu. „D-apoi ce v-ați apropiat așa acolo, de-o sărit câinii pe voi? Da' c-aeștia... di [k] sânt aiciuca niște oameni” zice, „ales [= mai ales] cânele-acel de bătrân” zice, „de”-o zis de mine. „Aeștia” zice „și mitralieră poate că au aici! Bine că nu v-o-mpușcat” o zis.

Ei dintr-asta s-o-ngrețoșat [= s-au înspăimântat], și n-o dat la mine dintr-altă... Nu că s-o temut de mine. Și le ducea fain [= bine] frumos, și nu mai era până-i lumea! Pe cum n-o fost.

Rednic Mihai, 68 de ani

SUBDIALECTUL BĂNĂȚEAN

JUPALNIC, orașul Orșova, județul Mehedinți
Culegere: 1966

m-am dus cu coșija/ la lémne/ cum spúñem noi// am lăsát
coșija acolo/ an dad drúmu la cai/ să mîñse// m-a lovit Țo sáce
ñemai spúsă/ n-am mai putút să mai tîrmesc/ d'e sáce/ „măi/ se să
fac?”// ierá Țo distánțá únd'e ierá fîntîna áia... d'epárce// ierá tim
pă sára/ m-an dus să biău apă acolo/ vîñind... pe-ogășu-ála
cáre... mai cureá apă cîm ploia/ n-a fost ñimic/ a sácát ș-ála//
veñin tot pe-ogăș î vále/ î vále/ ã veñit pân la fîntînă// ió
cum am veñit/ řăpi^d/d'e șî sătós/ cum a fos fîntîna zi^d/đită-n
piátră... așá... ia a fost băgátă-n piátr-acoló/ năpírca// în perét// în
piátr-acoló// în apă// ió cum am veñit/ am avút Țo pālăriie cum
am áia-ñ cap/ nu m-am mai dat sáma// cîn am veñit/ ásta a fost
nărócu meu/ că cum am veñit cu pālăriia... am avút-o-ñ cap/
m-am aplecát așá/ m-am pus așá îm brîñs/ m-a^mplecát să biëu
ápă// cîn m-am aplecát să biëu apă/ am auuzít așá/ aiísa-m
aicea-n pāláriie/... ca cînd... cînd i-uñ strop de pluáie/... de
pică-n pāláriie/ așá/ mi să páre séva/ c-a picát îm pāláriie/ ca uñ
strop d'e pluáie// ió mă uítai îñ copácu-ála acolo d'esúpra/...
nu-î ñimic'// măi/ se să fíie!// mă pròapléc a dóilea Țará să biëu
ápă/ a scos cápu// a scos cápu să mă pròsocnească// ió m-am șî
dat pe spáce înapói cîn am văzút-o...// pe-orm-am luwát um bît
iò ș-am brușít acolo/ ș-am scós-o d'acoló/ am omorít-o// dácă
n-aveám pāláriia-ñ cap/ ierám gáta cu apă acolo// coșije tótulu
tot acolo rămîñá/ nū mai șt'ia ñima d'e míne [!]

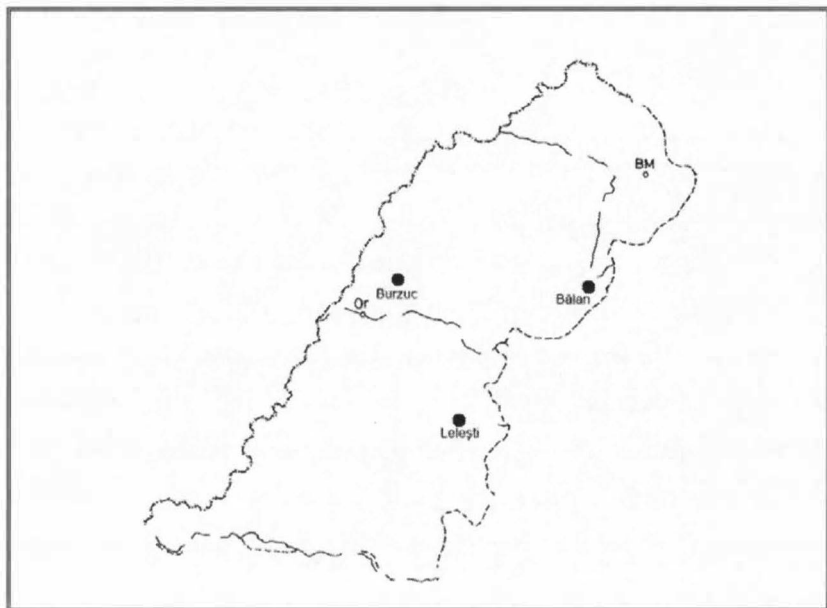
Drăghicescu Petre, 64 de ani

JUPALNIC, orașul Orșova, județul Mehedinți Culegere: 1966

M-am dus cu cocia [= căruța], la lemne, cum spunem noi. Am lăsat cocia acolo, am dat drumu la cai, să mănșce. M-a lovit o sete nemaispusă, n-am mai putut să mai târmesc [= să rabd], de sete. „Măi, ce să fac?” Era o distanță unde era fântâna [= izvor (captat și amenajat, cu pereții de piatră sau de lemn)] aia... departe. Era timp până seara, m-am dus să beau apă acolo. Venind... pe-ogașu [= vale îngustă, văiugă] – ăla care... mai curgea apă când ploia, n-a fost nimic, a secat și-ăla. Venind tot pe-ogaș în vale, în vale, am venit până la fântână. Eu cum am venit, repede și setos, cum a fost fântâna zidită-n piatră... așa, ea a fost băgată-n piatră-n piatr-acolo, năpârca. În pereți, în piatr-acolo. În apă. Eu cum am venit, am avut o pălărie cum am aia-n cap, nu mi-am mai dat seama. Când am venit, asta a fost norocu meu, că cum am venit cu pălăria... am avut-o-n cap, m-am aplecat așa, m-am pus în brânci, m-am plecat să beau apă. Când m-am aplecat să beau apă, am auzit așa, pălărie, ca când... când e-un strop de ploaie, de pică-n pălărie, așa. Mi se pare ceva, c-a picat în pălărie, ca un strop de ploaie. Eu mă uitai în copacu-ăla acolo deasupra, nu-i nimic. Măi, ce să fie? Mă proaplec [= mă aplec din nou] a doilea oară să beau apă, a scos capu. A scos capu să mă prociocească [= să ciocnescă din nou]. Eu m-am și dat pe spate înapoi când am văzut-o... Pe urmă am luat un băt [= băț] eu și-am brucit [= am zgândărit, am împuns] acolo, și-am scos-o de-acolo, am omorât-o. Dacă n-aveam pălăria-n cap, eram gata cu apa acolo. Cocie totului tot acolo rămânea, nu mai știa nima [= nimeni] de mine [!].

Drăghicescu Petre, 64 de ani

SUBDIALECTUL CRIȘEAN

LELEȘTI, comuna Buntești, județul Bihor
Culegere: 1977

și aveá o căpră și să sujé ie pă ie// cê s-o hotărít iel apói?
să-î púie ũ h^uórn^u// atíta o bucátă d'ę h^uorn/ pă ğít/ ca să nu să
pótă/ șt'i ğă nu să pót ę-ndoęę!// să nu pótă îndoę căpu să să
súgă/... și cu-acêę merę... ie pă cîmpu//

bătrínu/ táta-sócrú//... o ieșit co-^uņ-cóș^u... să s [k] márgă-
m-pódu// acúma az-vázú-cum îi cămára noqstă cu scáră-^uie//
să márgă s-adúcă pō [k] tēnd'u d'écólo/ să dée la porș / să
sfērme// și-à-lăsát úșę d'ęșt'isă/ iō ã-lăsát úșę lă strádă d'ęșt'isă
să víę vițái/ iel a lăsád-la cămáră/ să vádă să să... [k] nú-^uiera
bécur! atúnê// să să súę dúpă tēnt'u-m^od-să d'ęe la porē...//

căpra cîņ-l-o vázú-cu cóșu/ s-o luă-dúpă iel// și s-o suít
pă scáră/ că scára az-vázú^t-că-î cū... fúșt'ęi laț// s-ò-sulítu-m-
pod fráte/ bătrínu iel s-o duz-dúpă tēnt'u-nt-o pártę/ căpră-o vi
nit î-ęásta pártę// și móșu cîņ-s-o scobórit iel cá-omu bătrín o
cotád-la piêore să nú-piğę/ nu s-o uítátu-m-pōd/ și sára cîņ-
víņę víțeli-î... îm-pod-nú să vęd'ę/ bátîr îi zîu-afá^ră//

umblînd iō pîņ-cásă să... găt cîná/ iō aút-^um-pod... cum
ar fi cu păpúș/ că-î pod'ít pódu d'îņcolo// tá^t-trópa/ troápa/
troápa/ troópă/ p-áiêe// đ a... ê-ăr umblá îm-pod? d^oqmne
apără!//

bătrínu/ sócrú-miō/ isă [k] că cuful'ęșt'ę-^uei cu míņę/ núma
așę glu [k] „áię-î marțóle” iêe cătă míni.../ „dir cê êas/ê clácă
már^s-sàra// tors/ê ... acólo la fátă”//

iō zíc „à^uzít voi că jd'ără că ę-o căpră-m-pódu?”

LELEȘTI, comuna Buntești, județul Bihor Culegere: 1977

Și-avea o capră și se sugea ea pe ea. Ce s-o hotărât el apoi? Să-i puie un horn. Atâta o bucată de horn, pe gât, ca să nu poată... Știi că nu se poate-ndoia! Să nu poată îndoia capu să se sugă... Și cu aceea mergea... ea pe câmp.

Bătrânu, tata-socru, o ieșit cu coș... să meargă-n pod. Acuma ați văzut cum îi cămara noastră, cu scară-n ea. Să meargă s-aducă po [k] tenchi [= porumb] de-acolo, să deie la porci, să sfarne. Și-a lăsat ușa deschisă, eu am lăsat ușa la stradă deschisă să vie vițeeii, el a lăsat la cămară, să vadă să se [k] nu era becuri atunci. Să se suie după tenchi în pod, să deie la porci...

Capra, când l-o văzut cu coșu, s-o luat după el. Și s-o suit pe scară, că scara ați văzut că-i cu fuștei lați. S-o suit în pod, frate, bătrânu el s-o dus după tenchi într-o parte, capra a venit în iasta parte. Și moșu când s-o scoborât, el, ca omu bătrân, o căutat la picioare să nu pice, nu s-o uitat în pod. Și seara, când vine vitele-i... în pod nu se vede, batăr [= chiar dacă] îi ziu-afară.

Umblând eu prin casă... să... gat cina, eu aud în pod... cum ar fi cu papuci [= pantofi], că-i podit podu dincolo. Tot troapa, troapa, troapa, pe-aicea. Da'... ce-ar umbla în pod? Doamne apără?

Bătrânu, socru-meu, zise [k] că ciufulește [= tachinează, necăjesc, glumesc] ei cu mine, numa așa glu [k] „Aia-i marțolea [= ființă mitologică despre care se crede că pedepsește femeile care lucrează marți seara], zice către mine... „dar ce [= pentru că, de ce] faci clacă marți seara. Torci... acolo la fată”.

Eu zic „auziți voi că zbiară, că-i capră-n pod?”.

„ápoĭ márso [k] marțóle/ nu Ț-am spus? c-ai făcú-clácă// și ie vîní șĭ tĭ mĭncă// pă tĭní-n nỏptę ásta/ dĭ cĕ...// ámu meĭ tu-ácólo/ strfęcă-t e ĭă pă tĭię!”//

atúnêe... ĭę rugumá// ști cum_fac_cáprăle cĭn_rúgumă?// fáce măuăuă cĭn_rugmă//

„áuołèu dỏmņę!// văi d'i' cápu mĭĕu” zĭc// „că sigurátu-ĭ marțóleă ę-ásta!// nu ștu êe-ĭ amú or cĕ... c-ó_fi/ tăt_ám ałuzĭ_că ęęște sátnă/ d-ápo vă_că ęęște!// d-ápu c-ó_fi?”//

d'e la un timp aúde șĭ bătrĭni mĭei... /... ápoĭ șága-ĭ șágă” ĭeę bătrĭnù/ „d-ápăĭ... cápră-ĭ ĩm pod róză/ ĩĭ... cápră-m pod!”//

ĭo nu stau așę/ ĭó da [k] da nŭ ve_mai ĩnă/ nu mĭ-ăr mai_ęęrá fỏme pĭnă-ĭ lúmea/ că nu mĭncáșę_d'e_d'ĩmĭnátâ//

„pă_ęĕ cápră să fię la noi?” zĭk_ĭo/ „că nu să poótę băgá cápra la noi”// c-abdę sĭ [k] ĩmpinĭjé ũ_ũom táre ũșę!// s-o deștĭgă ũșę nỏstă/ pỏỏrtă/ s-o d'ęștĭg-acólo// cũ_să_să báje cápră?// d-ápu_ũm_pódu?// núma nu-ĭ cápră curátă!// ásta nu-ĭ cápră!// cĕ ști_ĭo cĕ cápr-ă fi ástă?// amú... șĭ zăc „as... glumiț cu mĭņę că-ĭ mărțólę” zĭc „o fi”//

atúnêe luă [k] né luám tăz_din cásă// da ĭo-ntră ĭeĭ!// táta nájĭnt'e/ mĭama napóĭ/ șĭ să-ĭ dau pă ĭĭ să-ĭ mĭnêe// să nú mă mĭnêe pă mĭņę j'úd'ęc [!]/ să m-apúce cąprá acé// nỏ ĭeșim_su_căpút/ „no hăĭ_sui-tĭ-m_pod!” ĩcĕ s [k] táta fi_ĭertát// „hăĭ_sui-tĭ-m_pod_șĭ cỏtă!”//

atúnĭ_ń-aúde veĕnŭ_ęęsta dĭ pástă drum/ șĭ veĕĭnu d'ĭņ_cuaj'_ń-aúde// vĭņę dĭ lă... crĭjmă// șĭ zĭcĕ... „ęĕ fáceț acólo? cĕ vă sfátuĭ?”//

„Apoi marso [k] marțolea, nu ți-am spus? C-ai făcut clacă. Și ea vine și te mîncă pe tine-n noaptea asta, de ce [= pentru că] ... Amu mergi tu acolo, strofoacă-te [= apucă-te de păr și zgâlțâie] ea pe tine!”

Atuncea... ea ruguma [= rumeġa]. Știi cum fac caprele când rugumă? Face meueue! când rugumă. „Aoleu doamne! Vai de capu meu” zic. „Că siguratu-i marțolea i-asta! Nu știu ce-i cum ori ce... ce-o fi, tot am auzit că este satană, d-apoi văd că este! D-apoi ce-o fi?”

De la un timp aude bătrânii mei... „Apoi șaga-i șagă” zice bătrănu, „d-apoi... capră-i în pod, Roză, îi capră-n pod!”

Eu nu stau așa, eu da' [k] da' nu vea mai cina [= n-aș mai cina], nu mi-ar mai era foame [= nu-mi mai era foame; o contaminare între forma literară (*mi-ar fi*) și cea dialectală (*vei fi*) a condiționalului] până-i lumea [= deloc], că nu mâncasem de dimineață.

„Păi ce capră să fie la noi?” zic eu, „că nu se poate băga capra la noi”. C-abia sâ [k] împingea un om tare ușa! S-o deschidă ușa noastră, poarte, s-o deschid-acolo. Cum să se bage capra? D-apoi în pod? Numa nu-i capră curată! Asta nu-i capră! Ce știu eu ce capr-a fi asta? Amu... și zic „ați... glumiți cu mine că-i marțolea, da' îi chiar marțolea” zic „o fi”.

Atuncea luă [k] ne luăm toți din casă. Da' eu între ei! Tata nainte, mama napoi, și să-i dau pe ei să-i mînce. Să nu mă mînce pe mine, judec [= cuget, mă gândesc]! să m-apuce capra aceea.

Noa, ieșim sub căput [= poartă; *sucăput* = porțiune acoperită a curții interioare, cuprinsă între casă și poartă și servind, adesea, ca bucătărie de vară]. „No hai suie-te-n pod!” zice s [k] tata fie iertat. „Hai suie-te-n pod și caută!”

Atunci ne-aude vecinu iesta de peste drum, și vecinu dincoace ne-aude. Venea de la... crâșmă. Și zice... „Ce faceți acolo? Ce vă sfătuți?”

„d-ápû cún̄ _să nu ñi sfătuim̄” zîc „cě/ă... nu ştu cę căpră
s-ăud'e-m _pod̄ _la noi// né [k] aicę” zîg „nú _şt'u êe să făcęm”//
„nq hai róză/ c-acî sînt em noi/ şi t'e sũie”//

„d-ápî hăi sũi ţi-vă voi/ únu d'între voi// voi sînt'éz _
uám̄ñi... mai tînăr!, zîc io/ „şi nuă!”// iei nú _iěŕa mai tînăr! ca
míni/ dă d'ică _bătrînu àmu _dăŕ!//

„noi nú ñe sulím să ñę mînêę”/ lii _icę că... glumęşt'e/ „că
nu-i căpră”// căpra jd'erá/ şi _ii să gînd'ę//

„doámñ-aj'útă-m̄” _zîc/ t'ar aşę// şi iou lompáşu-m̄... brîncă/
şi ătúnce d'eşt'ig úşę la pod// cîn _d'eşt'ig úşę la pod/ iăcă i-ăiicę/
cu hŕórmu pă grumáz!//

„ăi! bătă-t'-ar dumnezóu gázdă/ cu căpră cu tăt!// apăi d'-
înd'-ajúnşă căpra ta îm _pod?” zî _„iăcă căpra gázdi!”// o ieu d'e
bărb-ăpòi ş-o tra^c _pă scără-ŋ _jos apói şi... nu cred'ę ními că s-o
sulít _iě/ núma că o sui _uar̄îeîñę// da aşę s-o suit cum _v-am spuz

_după mósu cînd o mărs cu cóşu//

ş-ápo aşę că... o luăi d'e bərbă şi ięşi să... măr _cũ _ię lă...
că nu stă d'epárt'e d'-ăei// şi iăcă lii _ierá sārăci c-oŋ _lompášŭ/ cu
néşt'e sumáne-ŋ _spát'e/ l'egás _cu ñęşt'e fũni păst-ělę/ şi meręu
să coát'e dúpă ęa _acúma// şi spuńę/ că i-o spus êeva cõpîi c-o
intrát lă... „või căpra nõstă” ăęa o spus//

Mortan Roza, 62 de ani

„D-apoi cum să nu ne sfătuim” zic „că... nu știu ce capră se-aude-n pod la noi. Ne [k] aicea” zic „nu știu ce să facem”.

„Noa hai, Roză, c-aci sântem noi și te suie”.

„D-apoi hai, suiți-vă voi, unu dintre voi. Voi sânteți oameni... mai tineri” zic eu „și noa!”. Ei nu era mai tineri ca mine, da’ decât bătrânu amu dar!

„Noi nu ne suim să ne mănțe”, ei zicea că... glumește, „că nu-i capră”. Capra zbiera, și ei se gândea.

„Doamne-ajută-mi” zic, chiar așa. Și iau lompășu [= felinarul]-n brâncă [= mână], și atuncea deschid ușa la pod. Când deschid ușa la pod, iacă i-aicea, cu hornu pe grumaz!

„Ai! bată-te-ar Dumnezeu, Gazdă [= poreclă dată unui sătean], cu capră cu tot! Apoi de inde [= unde] – ajunse capra ta în pod?” zic „iacă capra Gazdei!”. O iau de barb-apoi și-o trag pe scară-n jos apoi și... Nu credea nimeni că s-o suit ea, numa că o suit oarecine [= cineva]. Da’ așa s-o suit cum v-am spus, după moș, când o mers cu coșu.

Ș-apoi așa că... o luai de barbă și ieșii să... merg cu ea la... că nu stă departe de-aci. Și iacă ei era, săracii, c-un lompăș, cu niște sumane-n spate, legați cu niște funii peste ele, și mergeau să caute după ea acuma. Și spunea că i-o spus ceva copii [= niște copii] c-o intrat la... „voi capra noastră” ăia o spus.

Mortan Roza, 62 de ani

BURZUC, comuna Sârbi, județul Bihor
Culegere: 1970

no! n-am băgát _ tăz la másă/ și n-am... ocupá _ tăz _
lócur^lle/ că n-a [k] o fo [k] am fos _ primit fain/... cînt _ cólo-m
vin năște socăcîț/ și zîc „i^o i grăiitoriu mněu” zîcî.../ „făin^l _
òmeñ^l a^o _ gîni _ că-ț adú^l _ da... aúđ/ ascultă cùm n-ău
înjurát^u”//

„da cum?”//

„t emătoriu dumńav^oqstă _ ò _ is că... așă^ă/ě/ ș-așă^ă/ě/ și n-a
[ε] n-o-njurát”//

io zîc _ „fata mea! lásă/ dá^o cît -am a^uuzí^o _ și... nu să spun
al^é/... ai^čcă// și io cît^o -am a^uuzí^o _ d^ě _ la dumněav^oqstă! i^o n-am
zîs/ nú spúnem”//

„no/ bîně/ bîne/ dar!// trêc-aș^é pîntre noi”//

„no” gînd^éz^o _ io/ „cînd oⁱ... c^ére io mireása/ apoi durgălavi-
z^o _ voi pã jos^u”//

cînd o fos _ căzu dă _ am c^ěru _ mireása/ apoi... ’aș^é o-an
c^ěrut/... că nú și plîngă cu^o _ să plînj _ núma... núma să băț^é
d’oláltă// și^l _ să stîn [k] să țîneáu tăt -așă dă _ núma să len^gănú//

ș-ápöi^l _ a^o _ spus ęo/ [ε] đîc „pã c^ě/e m^ę-as _ făcú _
miz^éri”// zî _ „dă la-nč^épút^u?”// dúpă [k] pîná cînd o zîs i^éle:

„măi^o _ om dă omiñij/ îngăduie-^{ne} cu aș^éle!” jî „că ai^é îi
mormîtare/ nu nuntă!”//

Chiș Gheorghe, 62 de ani

BURZUC, comuna Sârbi, județul Bihor
Culegere: 1970

Noa! Ne-am băgat toți la masă și ne-am... ocupat toți locurile, că ne-a [k] o fo [k] am fost primiți fain [= bine; bun]. Când colo îmi vin niște socăciți [= bucătărese (la nuntă)], și zice: „Ioai, grăitoru [= pețitor; cel care spune orațiile la nuntă] meu” zice, „faini oameni am gândit că-ți aduci, dar... auzi, ascultă cum ne-au... înjurat”.

„Da' cum?”.

„Chemătoru [= vornic (la nuntă)] dumneavoastră o zis că... așa, și-așa, și ne-a... ne-o-njurat”.

Eu zic „Fata mea! Lasă, da' eu, câte-am auzit și... nu se spun alea, aicică [= aici]. Și eu câte-am auzit de la dumneavoastră, eu n-am zis, nu spunem”.

„Noa, bine, bine, dar [= deci]! Trece-așa printre noi”.

„Noa” gândesc eu, „când oi... cere eu mireasa, apoi durgăla-vi-ți [= vă veți rostogoli, vă veți tăvăli] voi pe jos!”.

Când o fost cazu de am cerut mireasa, apoi... așa o-am cerut, că nu și plângă [= să plângă] cum se plânge/ numa... numa se băteau deolaltă [= una de alta]. Și se stân [k] se țineau toate-așa de numa se legănu.

Și-apoi le-am spus eu, ... zic „Pe ce mi-ați făcut mizerii” zic „de la-nceput?” După [k] până când o zis ele:

„Măi om de omenie, îngăduie-ne [= iartă-ne, lasă-ne] cu acele!” zice „că aici îi mormântare, nu nuntă!”

Chiș Gheorghe, 62 de ani

DIALECTUL AROMÂN

PALAZU MARE, municipiul Constanța
Culegere: 1968

tu kirólu-a nost^u/ cãn epám féti níțâ/ si-acățá númta... di
stãmăpîlă/ cupmam ma nínti zbópu/ álí_nveáste// dup-ațéá/ lúam
suțtele// si-aduná sóęa tútâ/ niđéá tu pädúpi/ tu múnti...// lúá nel
fpípt^u/ pãnî/ căș^u...// bágá misáleá/ măcă.../ ĝucă cu flámbupa
ntru mănă...// đeapóe scăpcá.../ aduțéá leámni.../ Vine-acásă...//
s^uóęa tút-așt^ĉ/tiptá... acásă...// bágá misáli.../ măcă/ cãntá/
ĝucá...// flámbupa... u lúá/ u bágá pi cásă// s_cunușteá cás-ațâ/
cã irá... númtă// đeapóí si-acățá nú^mta.../ di ĝ^uoi// ĝ^uoi seápă.../
se-aduná s^uóęa/ bágá sãmíta/ cãntá.../ ĝucá...// ví niri! tahiná/
fpămitá pãņa.../ feáti... nveésti...// numtápa... lă_c_fățéá
pudiyéli.../ ăl bágá dinínti... a tutulóp^u// s-cunușcêá cal ęapá
s^uóe// đeapóęa sãmbătă... [k] vínipí.../ ví neá... bãpbáțel/ tălá
nãmálú.../ múlti li bileá...// tu ubóp^u fățéá fócupí...// friđéá
nãmálili pi súlă// friđéá nãmálili pi súlă// dáu di-únă pápte.../
dáu di-alántă...// sãmbătă seápă.../ vineá sázili.../ bágá misáli/
cãntá... ĝucá/ tútă noápteá// dumãnică tahiná.../ bágá di supseá
ępambólú.../ u-a^lacșéá.../ si-aduná tútă s^uóęa...// ma s-epá
nveásta di dipápti.../ níđéá cu cãl/ adrăț/ mușăț/ cu kilín cū...//
nvéstili.../ fićópí...// fuđéá niđéá/ d_loa nveásta// ĝucá/ vineá...//
vineá nãđéá la bisépică// Đcupuná nveásta.../ cu lumbăpđ...//
dup-ațéá vine-acásă...// cãnd intpá nveásta la úșî.../ aunđéá úșa cu
úmtu// cãn... bágá únă țpãmbă álbă mpádi... di pustáv^u// di cãlcá
nveásta pãn nãđéá-n cásă//

Anghela Pitu, 57 de ani

PALAZU MARE, municipiul Constanța Culegere: 1968

În timpul nostru, când eram fete mici, se începea nunta... de la Sfânta Maria. Trimiteam mai întâi vorbă miresei. După aceea luam surcele. Se aduna tot neamul, mergea în pădure, în munte... Luau miel fript, pâine, brânză... Puneau masa, mâncau..., jucau cu steagul în mână... După aceea descărcau..., aduceau lemne..., veneau acasă. Neamul tot aștepta acasă. Puneau masa, mâncau, cântau, jucau. Steagul... îl luau, îl puneau pe casă. Se cunoștea casa aceea că era... nuntă. Apoi începeau nunta, de joi. Joi seară se aduna neamul, puneau colacul, cântau, jucau... Vineri dimineața frământau pâinea... fete, neveste... Nuntașii... le făceau șorțuri, le puneau în față... tuturor. Se cunoștea care era neam. După aceea sâmbătă... [k] vineri... veneau bărbații, tăiau animalele [= oile], multe le jupuiau. În curte făceau focuri. Frigeau animalele pe frigare. Două de o parte, două de cealaltă. Sâmbătă seară veneau lăutarii. Puneau masa, cântau... jucau toată noaptea. Duminică dimineața... puneau de bărbiereau mirele. Îl îmbrăcau, se aduna tot neamul... Însă, dacă mireasa era de departe, mergeau cu cai împodobiți, frumoși, cu scoarțe, cu... Nevestele, ... flăcăii plecau, mergeau de luau mireasa. Jucau, veneau... Veneau, mergeam la biserică. Cununau mireasa cu lumânări mari... După aceea veneau acasă... . Când intra mireasa la ușă, ungeau ușa cu unt. Când ... puneau o cuvertură albă pe jos..., de postav, de călca mireasa până mergea în casă.

Anghela Pitu, 57 de ani

TECHIRGHIOI, județul Constanța
Culegere: 1967

próta [ε] turțeam lína/ după țe o trãđeam/ u turțeam^u/...
urđám^u/ upîream urđítúra s-nu si-arúpî hírili t̄-arãzb^uó^uí^u...//
dup-ațeá bígám șe-anívideám^u.../ tu lítî.../ tu spátî...// acítám și-
astiseám^u arızb^uó^uílu/ cum știț!/ cu bítík^u.../ cu cãrúși.../ cu cãsî//
cu bírdile// dup-ațeá yineá... cúnile// doá^u cúnē// care-adrágúra
áli urđítúrá// j _dapóea ęará lítîle// după lítî yineá spáta tricúti tu
bírdili// și-apóea yineá... [k] z _dișclídeá gúrî// cínđu cǐ [k] aveá
[ε] pítíkili/ carl ligám lítîli di ęáli// cu corl...// cínđu cîlcáj pri
pátiki/ z _dișclídă arızb^uó^uílu// însús^u/... párțea di nsus^u al^u-
arızb^uó^uí.../ bígám doá^u leámni...// la únlu bígám^u... cõára di
líță// care-aspinđurám cîrúșile/ cása.../ ș _tu cãsî bígám cãrúșe//
ș _tu cîrúși trițeam cõára di líță// tra z _gõácă lítăli/ c-áltî s^uó^ue
nu s-poáti// ș _tu únlu lémnu din đeánî// lígám di el bírdile// cu
niștî... corl acși ma grõásă/ nu corl/ pãl^uipeátiță// j _dup-ațeá
arh^uuseám ș-nudám^u/... urđítúra/ pre áltu s^ul^u/ da nu u bígám^u...
diúnioàrî pri sul^u// acítám/ ș _tótõ-acși un^u cun^u/ ligám tu.../ [ε]
súlu di dînîindi... ęará cu gúvã tu mése/ tra s_índrã... lúcurlu cari
l-țiseám^u//

Ița Balabuti, 53 de ani
(originară din Xirolivad, Grecia)

TECHIRGHIOL, județul Constanța Culegere: 1967

Mai întâi... torceam lâna, după ce o trăgeam, o torceam... urzeam, opăream urzeala să nu se rupă firele în război... După aceea băgam și năvădeam..., în ițe... în spată. Începeam și instalam războiul, cum știți! cu tălpițe, cu scripeți, cu casă, cu brâgle. După aceea veneau... fușteii, doi fuștei care făceau gura urzelii. Și apoi erau ițele. După ițe venea spata trecută în brâgle. Și apoi venea... se deschidea gură. Când [k] erau tălpiștile, care legam ițele de ele... cu sfori... Când călcai pe tălpiști, să se deschidă războiul. Sus... [la] partea din sus a războiului... puneam două lemne. La unul puneam... sfoara de ițe... [de] care atârnăm scripeții, casa... și în casă puneam scripeți. Și în scripeți treceam sfoara de la ițe, ca să joace ițele, că altfel nu se poate. Și într-un lemn de sus... legam de el brâgtele, cu niște sfori așa mai groase..., nu sfori, cârpe vechi. Și după aceea începeam și înnodam... urzeala pe alt sul, dar nu o puneam... imediat pe sul. Începeam și tot așa un fuștel, legam în... sulul dinainte... era cu gaură în mijloc, ca să intre lucrul pe care îl țeseam.

Ița Balabuti, 53 de ani
(originară din Xirolivad, Grecia)

DIALECTUL MEGLENOROMÂN

CERNA, județul Tulcea Culegere: 1974

núnsili din [k] cólo dínăoară sa fãțeau șa: ân lumníță/ cõn ram noi/ vińáu... suócric lu.../ fícuórului tãtõn/ áti.../ s _ fãțeau lúcruc cõn s _ tucmíascã// fãțeau tucminiță mári cu pãclõn/ vinéu ân cap/ âi duțeu lúcri/ și-î duțeu fùrlín// cã _ șã z _ duțéã la noi túnte// feata dădeã dárur/ cãrõp/ șãmii/ cãmies/ brõni/ zãniță// feata dădeã// nãpcõn.../ u dãrau lúcruc cõn s-íje núnta/...

núnta vineáu... s-u la niveásta ad/ vineáu cu fãrtãt// tínuru ra cu fãrtãt// tínuru lã puneáu pri ca^t/l.../ rõși/ niveásta o prãpunáu pri ca^t/l alp// pátru fãrtãt i lã țaneáu la tínuru cá^t/lu/ pátru fãrtãt i lã țaneáu la niveásta cá^t/lu//

niveásta pri uóclí ra cupiritã/ și curúnã dãrátã.../ toátã cu tlej// așã-î fãțeau/ cu... cu tlej dãrátã curúnã/ șí.../ ía cu mõnli/ aș li țané supsiór șãmíduuli//

cã vine lã [k] drúmu.../ cu toátã núnta.../ [k] cã vineã lã bã/íșeáricã suócric... u prãștitáu// suócric [k] si nclíná ía la suócricu-su/ și... âi dădeã suácrã-sa c^urundír/ cu-ápu// la turéã prísti ca^t/l / suácrã-sa la bãtã cu grõn// si nclíná și s [k] și zínuru/ și... niveásta si nclínáu/ dõõji cu... tínuru// nãpcũnta suócricu-su u lãjá/ âm _ brãtã/ u dădeã dijuóz _ di... di pri ca^t/l / âi dădeã uⁿ _ fícuór/ mic âm _ brãtã/ ș-u cãtã di mõnã suócricu-su/ u duțéã lãngã tínuru și... Ía duțéã pãn la úșa de bã/íșeáricã //

Ía ncurńáu/ la bã/íșeáricã.../ mãmúșu... [k] la noi țaneã... dõõuli luminõr// â... mãmúșa turéã simínță// tõ ot drúmu turéau simínță/ cã vineáu cãsã/ la úșã.../ suócric-sõ Ía prãștitã/ Ía bluguviseã// s-íje gii/ si giiáscã/ cãsmiét duõmnu

CERNA, județul Tulcea Culegere: 1974

Nunțile din [...] acolo, de demult se făceau așa: în Lumniță, când eram noi, veneau... socrii lu... părinții tânărului și... stabileau când să logodească. Făceau logodna mare, cu dar, veneau toți, îi aduceau lucruri și îi aduceau bani de aur. Că așa se aducea la noi atunci. Fata dădea daruri, ciorapi, basmale, cămăși, brăie cingători. Fata dădea. Apoi... stabileau când să fie nunta...

Nunta, veneau... s-o ia pe mireasă azi. Veneau cu fărtați, mirele era cu fărtați. Pe mire îl puneau pe cal... roșu. Mireasa o puneau pe cal alb. Patru fărtați i-l țineau calul mirelui, patru fărtați i-l țineau calul miresei.

Mireasa pe ochi era acoperită și [avea] cunună împodobită toată cu fir [de betelă]. Așa îi făceau, cu... cunună împodobită cu fir și... Ea și le ținea subțioară pe amândouă.

Când venea la [...] pe drum... cu toată nunta..., când venea la biserică, socrii... o întâmpinau. Socrul [k] se închina ea la socru-său și... îi dădea soacră-sa clondir cu apă, o arunca peste cal. Soacră-sa îi bătea cu grâu. Se închina și [k] și mirele și mireasa se închinau amândoi, cu... mirele. Apoi socru-său o lua în brațe, o dădea jos de... de pe cal, îi dădea un copil mic în brațe și o prindea de mână socru-său, o ducea lângă mire și... îi aducea până la ușa bisericii.

Îi cununau, la biserică..., nașul... [k] la noi ținea amândouă lumânările. Ă... nașa arunca semințe. [Pe] tot drumul aruncau semințe. Când veneau acasă la ușă... socru-său îi întâmpina, îi binecuvânta, să fie vii, să trăiască, să le dea Dumnezeu

s-la da mári.../ ăi băcá mōna la mămúșu.../ băcá și curún¹li// trițéá nápcuntà suăcra// și ia șá/ băcá mōna la mămúșu/ Ía bluguviseá/ că s-iiă gii/să áibă căsmiét bun/ si nțil'jágă// și ia puneáu ăn casă nápcuntà// toátă nuáptea... gămbúj_dăráu...//

lúna nápcuntà u scutěáu nivjăsta dimneăsta u duțéáu prin cătún pri la cêșme// șa ra la nuoi// u duțéáu si nclíná pri la cêșme niveăsta/ toátă d/zíua nápcuntà vineáu... niveăstele... zăntuńii/ tuoț/ toáte mulérli cu túrti// și-i duțéáu túrti// și... toátă zúua gămbúșu ra cuóla/ dăráu ă^t/lvă// măncáu toátă lúmea di álva țea// măncáu și măncári/ pănă sjarťá/ și... sjarťa... ăș fuzeáu... tuoț casă//

juóia nápcuntà z _ duțéáu ărá la mămúșu// Ía puneá mămúșu... túnțea meăsă.../ cuóla z_gusteáu măncáu//

víneręa sjarťă ăz duțéáu... la múm-sa lu feátăjă// ăm pră [k] ăi zițám ăm prăvičán pănă... duminică// duminică z _ duțéá múm-sa i Í-u scuteá casă piérde/ si spilá-ŋ _ cap la múm-sa lui// casă... ăz _ du^c/țéá di spilá// dar toátă săptămōna niveăsta cōt ra săptămōna/ dúpu názăť/ i sjarťă ăz _ duțéá la cêșmi/ si nclíná// șá _ rá adiéturli pri la noi//

Simiti Ana Nancă, 67 de ani
(originară din Liumniță, Grecia)

noroc mare, îi sărutau mâna nașului, sărutau și cununiile. Trecea apoi soacra. Și ea [tot] așa, săruta mâna nașului, îi binecuvânta ca să trăiască, să aibă noroc bun, să se înțeleagă. Și apoi îi duceau în casă. Toată noaptea... făceau petrecere.

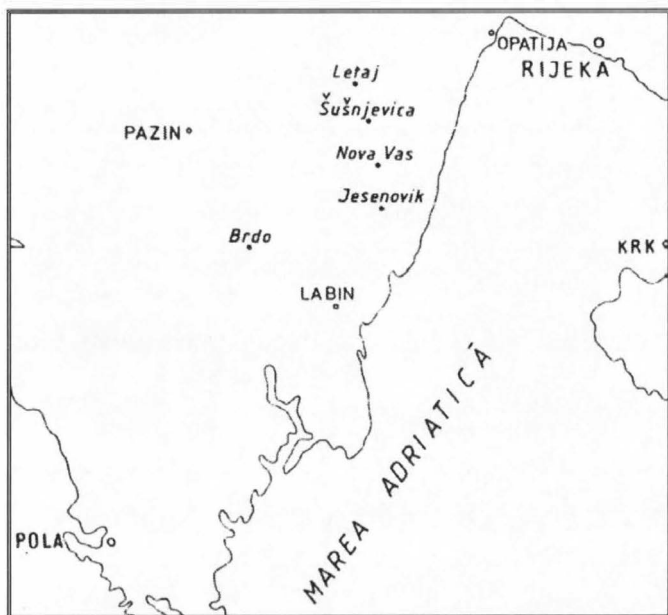
După aceea luna scoteau mireasa dimineața, o duceau prin sat, pe la cișmele. Așa era la noi. O duceau, se închina nevasta pe la cișmele. Apoi toată ziua veneau... nevestele, toate neamurile, toate femeile cu turte. Și-i aduceau turte și... toată ziua petrecerea era acolo. Făceau halva, mânca toată lumea din halvaua aceea. Mâncau și mâncare până seara și... seara... plecau toți acasă.

Apoi joi se duceau din nou la nașul. Îi pune nașul... atunci [la] masă. Acolo se ospătau, mâncau.

Vinerea seara se duceau... la mamă-sa a fetei în [k] îi ziceam *ām prāvičān* [= prima vizită pe care o fac tinerii căsătoriți la părinții fetei] până... duminică. Duminică se ducea mamă-sa, i-l scotea acasă voalul, se spăla pe cap la mamă-sa a ei. Acasă... se ducea de se spăla. Dar toată săptămâna, nevasta, cât era săptămâna [de lungă], după amiaza, în fiecare seară se ducea la cișmele, se închina. Așa erau obiceiurile pe la noi.

Simiti Ana Nancă, 67 de ani
(originară din Liumniță, Grecia)

DIALECTUL ISTROROMÂN

SUȘNIEVIȚA, Croația
Culegere: 1964

io șem fráne lu fábro// dī _sușnéviță// cl'ému-me belúlovit
fráne// nașcút șem... de miłár devetștó dváișet și ur/ na dvanáișt
de dițémbre// cáși și ástez// mă máje [r] mă máje s-a cl'emát
marija/ e me țáțe cl'emát-s-a íve// me țáțe fôșt-a fábro/ și zăto noi
[k] cl'ému ínta șa nóștra cáșă/ cl'ému... lá _fábro// me nóno ánke
fôșt-a fábro/ ie ș-a-nmețát cuii/ fabricăi/ ăň _cîrșán// ie wút-a
oșandesét și oșán ăň/ căn a murít// vét e ăi mort/ țúdă ăň// șesnáis
let/ áli... zățe... și șáșe// ăň// me nóno// e me țáțe și mă máje-ı mort
vét e... dó _wote zățe și oșán ăň// ē me țáțe lucrát-a... ín _ă...
còvațiie/ și me nóno// și io m-am ănmețát de iel// și áștez ínkă
lúcru// și io-am un _fráte... cârle și ie lucră/ áli ie nu lucră ănta ă _
sușnéviță/ négo lucră... colă própe de labín/ iúvă-ı fábrica de
țimént// cl'ămă-se coromácno// și ie colă cuiă ăň _covațiie//
ănmețát-s-a și ie/ ma ne de țáțe/ ke ie fôșt-a mic/ căn a țáțe murít/
ie vezút-a de mire/ și nóno-ı ratáia căn a foș mic/ și șá áre bur
câp/ pa ș-a anmețát și iě// io-am avút ínkă ur fráte/ pac a murít...
ăm _vrâma de vóiskă// ie fôșt-a mai betár de mire// ie fôșt-a
nașcút de ánu zățile// și murít-a ăm _vóiskă// și ie știwút-a teși/ și
cuii// áli... ie-ı mort vét e țúdă ăň// c-a-ım _vóiskă murít//

Frane Belulovici, 43 de ani

SUȘNIEVIȚA, Croația Culegere: 1964

Eu sunt Frane al fierarului, din Sușnieviță. Mă numesc (chem) Belulovici Frane. Sunt născut în o mie nouă sute douăzeci și unu, în douăzeci decembrie. Ca și astăzi. Mama mea s-a chemat Maria, iar tatăl meu s-a chemat Ive. Tatăl meu a fost fierar, și de aceea noi [k] numesc aici așa casa noastră, o numesc la fierar. Și bunicul meu a fost fierar, a-nvățat a lucra fierul în Cârșan. El a avut optzeci și opt de ani când a murit. E deja mort de mulți ani. Șasprezece ani, sau... zece și șase ani. Bunicul meu. Iar tatăl meu și mama mea sunt morți deja de două ori zece și... opt ani. Și tatăl meu a lucrat în fierărie, și bunicul meu. Și eu am învățat de la ei. Și și astăzi lucru. Și eu am un frate care și el lucră, dar el nu lucră aici în Susnieviță, ci lucră... acolo aproape de Labin, unde-i fabrica de ciment. Se cheamă Coromacino. Și el lucră fierul acolo în fierărie. A învățat și el, dar nu de la tata, că el a fost mic când a murit tata; el a văzut de la mine și bunicul îi arăta când a fost mic. Și are cap așa de bun, apoi a învățat și el. Eu am avut încă un frate, și a murit în vremea războiului. El a fost mai bătrân decât mine. El a fost născut în anul al zecilea. Și a murit în război. Și el a știut lucra lemnul și fierul. Dar a murit deja de mulți ani, c-a murit în război.

Frane Belulovici, 43 de ani

SUMAR

Introducere	5
Transcrierea fonetică.....	9
Texte	21
Dialectul dacoromân	23
Subdialectul muntean	25
Subdialectul moldovean	41
Graiuri transilvănene.....	51
Subdialectul maramureșean.....	63
Subdialectul bănățean.....	69
Subdialectul crișean.....	73
Dialectul aromân.....	83
Dialectul meglenoromân	89
Dialectul istroromân.....	95

Ediție însoțită
de CD audio

9 789732 724132

www.ear.ro